

GENEL ARAŞTIRMALAR

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ BÖLGESEL KALKINMA PLANI ÇALIŞMASI (DOKAP)

**Taslak Nihai Rapor
Birinci Cilt Yönetici Özeti**

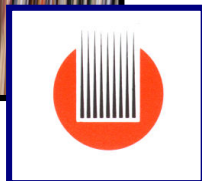
**Hazırlayan Kuruluşlar:
Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA)
T.C. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)**

Çeviri: Ahmet KANDEMİR

GA/00/1-4

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

Mayıs 2000
ANKARA

GENEL ARAŞTIRMALAR

DOĞU KARADENİZ BÖLGEŐİ BÖLGESEL KALKINMA PLANI ÇALIŞMASI (DOKAP)

**Taslak Nihai Rapor
Birinci Cilt Yönetici Özeti**

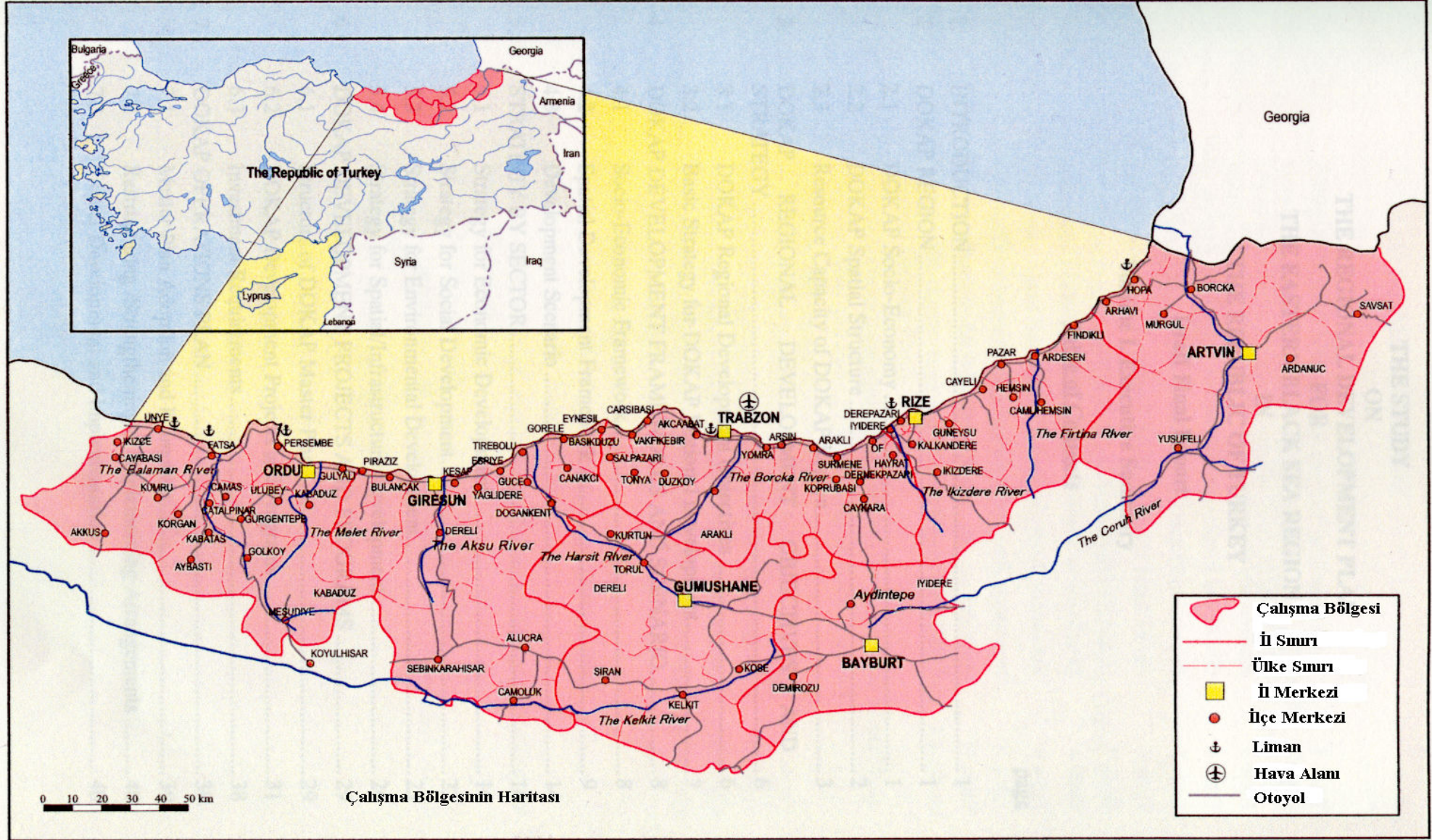
**Hazırlayan Kuruluşlar:
Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA)
T.C. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)**

Çeviri: Ahmet KANDEMİR

GA/00/1-4

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

**Mayıs 2000
ANKARA**

İÇİNDEKİLER

Sayfa
No:

1. GİRİŞ	1
2. DOKAP BÖLGESİ	1
2.1. DOKAP'ın Sosyo-Ekonomisi.....	1
2.2. DOKAP'ın Arazi (Spatial) Yapısı.....	2
2.3. DOKAP Bölgesinin Kaynak Kapasitesi.....	3
3. DOKAP BÖLGESEL KALKINMASININ AMAÇLARI VE STRATEJİSİ	7
3.1. DOKAP Bölgesel Kalkınmasının Amaçları.....	7
3.2. DOKAP Bölgesel Kalkınması için Temel Strateji.....	7
4. DOKAP KALKINMASININ ANA HATLARI VE SENARYO	9
4.1. Sosyo-Ekonomik Çerçeve.....	9
4.2. Kalkınma İle İlgili Çerçeve.....	10
4.3. Kalkınma Senaryosu.....	15
5. SEKTÖRLER İTİBARI İLE STRATEJİ	15
5.1. Ekonomik Kalkınma için Strateji.....	15
5.2. Sosyal Kalkınma Stratejisi.....	23
5.3. Çevresel Kalkınma Stratejisi.....	25
5.4. Bölge Altyapı Gelişimi için Stratejisi.....	28
6. DOKAP KALKINMA PROJELERİ VE PROGRAMLARI	32
6.1. DOKAP Mastır (Ana) Planının Yapısı.....	32
6.2. DOKAP Kalkınma Projeleri ve Programları.....	34
6.3. Yatırım Şartları.....	40
7. DOKAP UYGULAMA PLANI	41
7.1. Mastır Planın Benimsenmesi ve Desteklenmesi.....	41
7.2. Uygulama Tedbirlerinin Yeniden Yapılandırılması/Güçlendirilmesi.....	42
7.3. Proje Geliştirme ve Uygulama.....	42

1. GİRİŞ

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı sosyal, ekonomik, kültürel ve politik bakımdan ulusal bağlılığı kuvvetlendirmek için bölgeler arasındaki eşitsizlikleri düzeltmek amacıyla Hükümetin bölgesel kalkınma politikasını yeniden tesis etmiştir. Doğu Karadeniz veya DOKAP(Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı) bölgesi Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biridir. Eskiden bölge, Erzurum ve Bayburt'tan Trabzon'a ulaşan İpek Yolu boyunca Doğu ve Batı arasındaki ticari faaliyetlerin merkezinde yer almasıyla zenginleşti. Soğuk savaş döneminin çökmesinin ardından oluşturulan serbest ticaret rejimiyle olduğu gibi, bölgenin geçmişte yaşadığı durum 21. yüzyılda yeniden canlandırılabilir. Sınır ticareti ve işbirliğinin artan önemini göz önüne alarak, Türk Hükümeti Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ni (BSEC) tesis etmek için inisiyatifi eline almıştır.

Doğu Karadeniz Bölgesinin Kalkınması ivme kazanan Türk ekonomisinin büyümesine ve aynı zamanda ulusal entegrasyona katkıda bulunabilir. Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesi komşu ülkelerle daha ileri ilişkilerin kurulması ve uluslararası arenadaki durumunu güçlendirmede Türkiye için önemli bir rol oynayabilir. İlk aşamada gerekli olan şey, Bölge'nin potansiyelini kanıtlayacak bölgesel kalkınma planını hazırlamak olacaktır.

Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Doğu Karadeniz bölgesi için çok-sektörlü bir bölgesel kalkınma Mastır (ana) planının hazırlanması amacıyla Japon Hükümeti'nden teknik işbirliği istedi. Bu isteğe karşılık olarak, Japon Hükümeti bu teknik işbirliğini yerine getirmeye karar verdi ve söz konusu planın hazırlanması görevini Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı'na (JICA) tevdi etti. Uluslararası İşbirliği Ajansı (Japan International Cooperation Agency - JICA) resmi bir ajans olup, Japon Hükümeti'nin teknik işbirliği programının yerine getirilmesinden sorumludur. Bu teknik işbirliği için Çalışmanın Kapsamı üzerinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve JICA mutabık kaldı ve iki tarafın temsilcileri tarafından 17 Aralık 1998'de imzalandı.

2. DOKAP BÖLGESİ

2.1. DOKAP'ın Sosyo-Ekonomisi

DOKAP'ın sosyo-ekonomisinin en fazla göze çarpan özellikleri beş başlık altında tanımlanır.

- (1) Türkiye'de az gelişmiş bölgelerden biridir.

DOKAP bölgesinde kişi başına Gayri Safi Bölgesel Yurtiçi Hasıla (GRDP) 1996 yılında Türkiye kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın (GDP) sadece %66'sı idi.

(2) Net dışa-göç veren bölgedir.

1990-97 döneminde DOKAP bölgesi negatif nüfus artış hızı kaydetmiştir, bu dönem boyunca nüfus 50.000 den fazla azalmıştır.

(3) Göreli olarak hizmetler sektörünün payı büyüktür.

1994'te DOKAP GRDP'sinde hizmetler sektörünün payı %56 idi, bu pay Türkiye GDP'sindeki %58,1'lik hizmetler sektörü payından biraz daha azdır. Bu durum, İpek Yolunun eski ticaret rotası boyunca Trabzon, Gümüşhane ve Bayburt gelişirken asırlar süresince yerleşmiş olan ticaret ve dağıtım fonksiyonlarının ve ayrıca büyük kamu hizmetlerinin de önemini yansıtır.

(4) Tek-ürünlü tarıma bağımlılık

DOKAP bölgesinin ekonomisi iç kesimlerdeki hububat alanları ile beraber toplam tarım alanının %50'sinden fazlasını teşkil eden kıyı bölgelerde yoğun olarak yetiştirilen çay ve fındığa bağlıdır. Bu dominant ürünlerin üretimi, işlenmesi ve pazarlaması ve onların işlenmiş ürünleri, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve ilgili servis faaliyetleri için sınırlı imkânları olan kamu iktisadi teşekküllerine bel bağlamaktadır.

(5) Bölge-içi büyük eşitsizlikler

DOKAP bölgesi dahilinde, kısmen sert topografya ve su kaynakları, başlıca tarım alanları gibi doğal kaynakların anormal bir şekilde dağılmasının neden olduğu muhtelif yönlerden bölge-içi büyük eşitsizlikler mevcuttur.

2.2. DOKAP'ın Arazi (Spatial) Yapısı

DOKAP'ın yer aldığı bölgenin çok göze çarpan arazi yapısı beş başlık altında tanımlanabilir.

(1) Sert topografya

DOKAP bölgesi topografik olarak 3.000 metreyi oldukça aşan büyük dağlık alanlar ve yüksek tarımsal imkânlar için sınırlı miktarda düz arazi (ova) ile tanımlanır.

(2) Az gelişmiş anayol ağı

DOKAP bölgesi sadece kıyı boyunca bir doğu-batı anayolu ile ulaşım sağlamaktadır ve kuzey-güney yanal ulaşım kapasitesi sınırlıdır. Bölge sadece Trabzon'da bulunan hava alanına sahiptir ve yöresel hava hizmetleri ağı komşu bölgelerle bile gelişmemiştir. Bölgenin demiryolu bağlantısı yoktur ve bölgedeki çoğu limanlardan etkin bir şekilde istifade edilmemektedir.

(3) Kent merkezlerinin anormal dağılımı

DOKAP bölgesindeki başlıca kent merkezleri kıyı alanlarda yoğunlaşmaktadır ve Trabzon ilinin etrafı ve Ordu dışındaki kent merkezleri kümesinin hiçbiri gelişmemiştir.

(4) Oldukça büyük kent merkezlerinin yokluğu

DOKAP bölgesinde en geniş kent merkezi 1997 yılında 182.552 kent nüfusu ile Trabzon olup, Doğu Türkiye'de en geniş on kent merkezinden sadece biridir ve Türkiye'de kentsel hiyerarşinin üçüncü seviyesinde yer almaktadır.

(5) Dağınık kırsal alan yerleşimi

DOKAP bölgesinde kırsal alandaki yerleşim yerleri geniş bir araziye baştan başa dağılmaktadır. Köy başına ortalama nüfus sadece 550'dir.

2.3. DOKAP Bölgesinin Kaynak Kapasitesi

(1) Arazi Kaynakları

DOKAP bölgesinin arazisi toprağın erozyona hassasiyeti, rutubet ve toprağın fiziko-kimyasal özelliği ile belirlenen toprağı işleme kolaylığına göre yedi gruba ayrılmaktadır. Ekin, meyvelik ve otlak için uygun olan I-IV. gruba giren topraklar toplam arazinin %9,8'ini veya 3.824 km² alanı teşkil etmektedir. DOKAP bölgesinde 2.5 ha olan tarımsal alanın ortalama büyüklüğü, 5.9 ha'lık ulusal ortalamanın yarısından azdır.

(2) Su kaynakları

DOKAP bölgesinde toplam ortalama yıllık akan su miktarının 15 milyar m³'ün üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakam DSİ'nin tahminine göre Türkiye

yüzeysel suyu potansiyelinin yaklaşık %8'ine tekabül etmektedir ve DOKAP'ın ulusal arazideki payı olan %5,1'den önemli ölçüde büyüktür.

(3) İnsan kaynakları

DOKAP bölgesinde erkeklerin okur yazarlık oranı ulusal ortalamanın üzerindedir, fakat kadınların okur yazarlık oranı ulusal ortalamadan büyük ölçüde düşüktür. Bir bütün olarak DOKAP bölgesinde okullaşma oranı genellikle farklı düzeylerde ulusal ortalamalarla karşılaştırılabilir olmasına rağmen, DOKAP illerinde büyük farklılıklar vardır. Bölgede tüm düzeylerde okulları başarıyla tamamlayanların oranı ülke oranından daha yüksektir. Kültür ve geleneği yansıması açısından, köylerde iş çağındaki kadınların %84,4'ü işgücüne katılırken erkeklerin %70'i işgücüne katılmaktadır, oysa kentsel alanlarda kadınların %22'si işgücüne katılırken bu oran erkeklerde %73,8'dir.

(4) Fauna ve flora (bölgedeki hayvanlar ve bitkiler)

DOKAP bölgesi Türkiye'de en geniş orman alanlarına sahiptir. DOKAP arazisinin %34'ü veya 13.448 km²'sini ormanlık arazi oluşturmakta olup, 6.472 km²'si verimsiz ormanlardır. Çoruh nehri vadisi olağanüstü yüksek yöreselliği olan zengin florası ile tanınmaktadır. 160'ı yöresel olmak üzere, bölgede takriben 2.500 damarlı bitki türü bulunmaktadır. Bölgede çok sayıda memeli hayvan türü bulunmaktadır. Ayrıca, bölge hem karada hem de denizde yaşayan hayvanlar açısından önemlidir ve en azından engerek yılanının üç türü kaydedilmiştir.

(5) Turizm kaynakları

DOKAP bölgesinde turizm kaynakları arkeolojik/tarihi yerleri, kültür/folklor, tabiat olayları ve maceralar için fırsatları ve flora, fauna ve kır manzarası olan doğal kaynakları kapsar. Çok önemli kaynaklar Tablo 1'de özetlenmektedir.

(6) Maden kaynakları

Artvin ve Rize'deki bakır madeni işletmesine ilâve olarak, Artvin'de bakır ve altın rezervleri tespit edilmiştir. DOKAP bölgesindeki diğer metalik maden rezervleri 700 milyon ton bakır-kurşun-çinko, 100 milyon ton demir, 250.000 ton manganez, 1.400 ton metalik gümüş ve 36 ton metalik altından oluşmaktadır.

DOKAP bölgesi metal dışı maden kaynakları açısından görece olarak zengindir, özellikle inşaat malzemeleri ve çimento hammaddeleri. *

Tablo 1: DOKAP Bölgesinde Ümit Verici Turizm Kaynakları

	Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon	Bayburt
Arkeoloji/ Tarih	-Ishan/Barhal, Yusufeli	- Giresun Kalesi - Giresun Adası (Amazon) -Tirebolu Kalesi -Andoz Kalesi -Espiyeye Kalesi	- Tarihi eser zenginliği müthiş	-Fatsa Kalesi -Yeşilgeçit Kalesi -Faldaca Kalesi -Arikmusa Yer I -Eriçok Tepe -Kaleköy Kalesi -İkizce Kalesi	-Zil Hisarı -Bala Kalesi -Rize Kalesi	-Sümela* -Aya Sofya* -Boztepe* -Atatürk Evi* -Ortahisar*	-Bayburt Kalesi -Aydın Tepe (Yer altı şehri)
Kültür/Halk Yaşamı	-Kalfasor Fest. (Boğa güreşi)	-Aksu Sanat Fest.	-kuşburnu Şurubu -Kadırga fest.	-Fındık Fest. -Fındık Toplama	-Çay Yetiştirme* -Anzer (Bal)	-Akçabat -Uzungöl*	-Ehvan dokuma
Yayla Yaşantısı	-Kocabey -Veliköy Şavşat	-Bektaş -Kümbet	- Zigana	- Çambaşı - Keyfalan	- Ayder* - Ayder (kaplıca)*	- Hamsiköy - Hıdırnebi - Sultan Murat	
Doğa/ Manzara/ Flora&Fauna	-Hatilla D.P. -Karagöl Sahara D.P. Camili Koruma alanları, Görgit ve Efeler		-Karaca Magrası -Artabel Gölleri, Torul -Tomara Şelalesi - Uluköy, Kurtun - Kirani, Evliya ardıcı - Ali ağanın kavağı	- Kurul Kayası	- Kaçkar Dağları* -Çamlı- hemşin	-Altındere D.P.* -Uzungöl* - Akçabat - Araklı - Örumcek Ormanı Doğal Parkı Ladini ve Göknarı *Çamburnu	- Ammoni- kito Rosso Fosilleri
Spor/ Tatlı macera	- Çoruh Nehri (Rafting)		- Zigana (kayak)		- Kaçkar Dağları* (tırmanma /trekking) - Firtına (kano yüzdürme) - İkizdere (yamaç paraşütü)		

Not: * Yabancı turistlerin tur rehberinde yer almaktadır.

Kaynaklar: Turizm Bakanlığı Broşürü "Karadeniz bölgesi" 1998 basımı; Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü "DOKAP Bölgesinde Milli Parklar ve Koruma Alanları"; Kültür Bakanlığı "Kültürel ve Doğal Varlıkların Envanteri" 1999.

(7) Hidroelektrik potansiyeli

Planlanan hidroelektrik santrali projeleri ve kurulu 5.695 MW'lık kapasite ile birlikte üretilebilecek toplam yıllık enerji 19.393 GWh'a ulaşmaktadır (Tablo 2). Bu toplam potansiyel Türkiye'deki (1995 yılında 86.246,4 GWh) mevcut elektrik tüketiminin yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir.

Tablo 2: İller İtibariyle Hidroelektrik Potansiyeli

	Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon	Bayburt	DOKAP
Kurulu Kapasite (MW)	2.591	959	293	557	966	329	0	5.695
Yıllık Enerji (GWh/yıl)	8.537	3.262	814	1.887	3.759	1.134	0	19.393
Hidroelektrik santrallerinin sayısı	20	16	6	17	19	10	0	88

Kaynak: DSI

(8) Sulama potansiyeli

Toplam potansiyel sulama alanı 635.435 ha olarak tahmin edilmekte olup, DOKAP bölgesindeki toplam arazinin %16,2'sine tekabül etmektedir. Ancak, devam eden ve planlanan sulama projelerinin kapsadığı toplam sulama alanı sadece 120.685 ha ulaşmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: İller İtibariyle Planlanan ve Potansiyel Sulama Alanları (Birim: ha)

	Artvin	Giresun	G.hane	Ordu	Rize	Trabzon	Bayburt	DOKAP
Planlanan/ Mevcut sulama alanı	17.383	9.933	44.792	2,200	0	3.044	43.333	120.685
Potansiyel sulama alanı	60.285	110.950	49.691	117.298	50.292	56.729	69.504	514.749
Toplam sulanabilir alan	77.668	120.883	94.483	119.498	50.292	59.773	112.837	635.434

Kaynak: KHGM

(9) Karadeniz

DOKAP bölgesi için Karadeniz diğer önemli bir kaynağı teşkil etmekte olup, balık kaynakları, kıyı ve denizle ilgili ortam, kır manzarası ve deniz yolları sunmaktadır.

3. DOKAP BÖLGESEL KALKINMASININ AMAÇLARI VE STRATEJİSİ

3.1. DOKAP Bölgesel Kalkınmasının Amaçları

DOKAP bölgesel kalkınmasının amaçları ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan çok kritik problemlerin belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçlar aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

- (1) İstihdam imkânlarını çeşitlendirmek, gelir seviyelerini yükseltmek ve bölge içinde sermaye birikimine katkıda bulunmak için yeni ortaya çıkan fırsatları değerlendirerek, ekonomik yapıyı güçlendirmek.
- (2) Bölgeler arası eşitsizlikleri ve dışa-göçü mümkün olduğu kadar azaltmak suretiyle toplumsal bağlılığı veya bölgesel bütünleşmenin gelişmesine yardım etmek.
- (3) Sosyo-ekonomik faaliyet alanlarını çeşitlendirmenin bir hareket noktası olarak olanakları ve çevresel kapasiteyi iyileştirmek ve güç kazandırmak.

3.2. DOKAP Bölgesel Kalkınması için Temel Strateji

DOKAP bölgesel kalkınması için temel strateji, tespit edilen çok önemli sorunlarla ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Bu problemler yetersiz kalkınma planlaması ve yönetim sistemi, zayıf mahalli idare ve altyapı/ kaynakla ilişkili problemlere bakarak ifade edilen kurumsal problemlerdir. Temel strateji aşağıda verilen dört unsurdan meydana gelmektedir.

- (1) Anahat altyapısının iyileştirilmesi

Sert topografya ve Batı Anadolu'nun gelişmiş bölgelerine ulaşım güçlüğü ve uzaklıkla ilgili problemlerin üstesinden gelmek için ana hat taşımacılık ve ulaştırma altyapısı önemli ölçüde iyileştirilmelidir. Bu strateji anayol sistemini taşımacılığın birinci tarzı olarak iyileştirilmesi, Karadeniz'in entegre edilen liman ağı projeleri ile daha fazla kullanılması, yüksek kaliteli, çok amaçlı, çok amaçlı telekomünikasyon ağları, yöresel havayolu hizmetleri ağlarının kurulması ve mümkün olduğu ölçüde komşu bölgelerle demiryolu bağlantılarının kurulması ile desteklenebilir.

- (2) Çok amaçlı su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi

DOKAP bölgesi büyük su kaynakları potansiyeline sahip olup, bu kaynaklardan çok fazla yararlanılmamıştır. Muhtelif amaçlar için su

kaynaklarının yöreye uygun şekilde geliştirilmesi ve yönetimi DOKAP'ın bölgesel gelişimi için bir anahtardır. Bu strateji hidroelektrik santrali, sulama, şehir suyu tedariki, turizm ve su baskınlarının önlenmesi için çok amaçlı barajları, ayrıca muhtelif toplumsal imkânların birleştirilmesi, ürün çeşitlerinin sulama ile geliştirilmesi, su tedarik sistemlerinin mahalli idarelerin ittifakıyla ve onların vasıtasıyla geliştirilmesi ve yönetimi, toprakların korunması için nehir boşaltma havzasının yönetimi ve orman kaynaklarının yönetimini kapsar.

(3) Toprak kullanım hakkının iyileştirilmesi

Daha rasyonel arazi kullanımını teşvik etmek için toprak kullanım hakkının iyileştirilmesi önemli rol oynar. Bu mesele özellikle köylülerin ekonomik koşullarının ve geçiminin iyileştirilmesinde önemli olmakla birlikte, çevrenin korunması, orman köylüleri tarafından kullanılan orman alanları için arazi kullanım hakkının açıklığa kavuşturulması, ağaç dışındaki orman ürünlerinden istifade edilmesi için kullanım haklarının tanınması, koruma alanlarının yeniden tanımlanması ile orman korumanın sıkı uygulanması, otlak arazinin toplumsal mülkiyet hakkının tanınması ve kentsel/endüstriyel kullanımlara gelişigüzel dönüştürmekten vazgeçirmek için temel tarımsal arazi üzerinde arazi kullanım hakkının konsolidasyonudur.

(4) Mahalli idarelerin güçlendirilmesi

Kalkınma planlamasının ve idaresinin yerinden yönetimini başarmak için mahalli idare güçlendirilmelidir. Bu stratejinin etkin uygulanması 1997'de parlamentoya sunulan orijinal kanun tasarısına benzer bir mahalli idareler reform tasarısının kanunlaştırılmasını gerektirir. Bu çerçevede, strateji mahalli idarelerin ittifakları ile kentsel hizmetlerin iyileştirilmesini, mahalli vergilendirme sisteminin ve mahalli idarelerin malî idaresinin iyileştirilmesini, yerel planlama için insan kaynaklarının geliştirilmesini; çevresel yönetim ve sosyal hizmetlerin dağıtımını; ve müşterek servis/hizmet imkânlarının sağlanmasına ilâveten ulaşımın iyileştirilmesi sayesinde köylerin etkin bir şekilde birleştirilmesini kapsar.

4. DOKAP KALKINMASININ ANA HATLARI VE SENARYO

4.1. Sosyo-Ekonomik Çerçeve

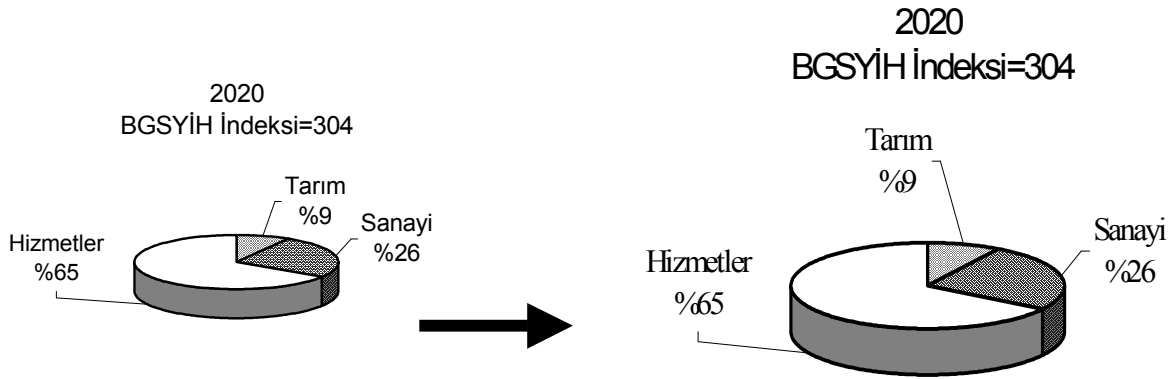
2020 yılına kadar DOKAP bölgesel kalkınması için bir sosyo-ekonomik çerçeve tespit edilmiştir. Çerçeve seçilen sosyo-ekonomik göstergelerin karşılıklı olarak tutarlı bir şekilde öngörülmesiyle hedef yılda beklenen kalkınma seviyesi tayin edilmektedir.

(1) GRDP ve istihdam

DOKAP bölgesinin GRDP'nın (Gayri Safi Bölgesel Yurtiçi Hasılasının) 2020 yılına kadar %5,8 artması (17.280 milyon \$ olması) öngörülmektedir (Tablo 4). 2020 yılında sektör payları tarım için %8,5, sanayi için %25,7 ve hizmetler sektörü için %65,5'dir. 2000'den 2020'ye kadar ekonomik yapıdaki değişimler Şekil 1'de tasvir edilmektedir.

Tablo 4: DOKAP Bölgesinde Sektörler İtibariyle Bölgesel GSYİH ve İstihdam, 2020

Sektör	Bölgesel GSYİH		Bölgesel GSYİH / işçi (US\$)	İstihdam	
	(10 ⁶ US\$)	Pay (%)		(10 ³)	Pay (%)
Tarım	1.474	8,5	2.557	429	31,9
Sanayi	4.478	25,7	12.865	345	25,6
Hizmetler	10.383	65,5	18.626	572	42,5
Toplam	16.305	100,0		1.346	100,0

Şekil 1: DOKAP'ın Ekonomik Yapısındaki Değişmeler, 2000-2020

(2) Nüfus

DOKAP bölgesindeki toplam nüfusun 1997 yılındaki 2.911.088'den 2020'de 3.447.000'e ulaşması öngörülmektedir. Bu durum ortalama yıllık %0,74'lük artışı ifade eder (Tablo 5).

Tablo 5: DOKAP Bölgesinde Nüfus Projeksiyonu, 1997 – 2020

Nüfus (Bin kişi)	Yıl			
	1997	2000	2010	2020
Şehir	1.418	1.510	2.165	2.760
Köy	1.495	1.401	963	687
Toplam	2.913	2.911	3.128	3.447

(3) Kişi başına GRDP (Bölgesel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)

Öngörülen GRDP ve nüfusa dayalı olarak, DOKAP bölgesinde kişi başına GRDP 2020 yılında 5.013 \$ olarak hesaplanmaktadır. Bu rakam Türkiye'de öngörülen kişi başına GDP'nin (Gayri safi Yurtiçi Hasıla) yaklaşık %79'una karşılık gelmektedir ve DOKAP bölgesinde kişi başına GRDP Türkiye kişi başına GDP'sinin sadece %66'sı olduğu zaman, 1996 yılı değerinden önemli bir iyileşmeyi ifade eder.

4.2. Kalkınma İle İlgili Çerçeve

(1) Arazi kullanım çerçevesi

Arazi kullanım planlaması aşağıda verilen hususları kapsar:

- 1) Sınırlı tarımsal araziye prensip olarak kullanmaya devam edilmelidir, fakat temel tarım arazisi üzerinde fındık üretiminden vazgeçilmelidir.
- 2) Mümkün olduğu kadar ürün çeşitlendirmesi ile tarım için toprağın verimliliğini artırmak için maksimum sulama yöntemi takip edilmelidir;
- 3) Ağaç ürünleri ve kereste dışı orman ürünlerinden istifade etmek için sınırlı orman alanlarının kullanımına toprağın uygunluğuna bağlı olarak izin verilmelidir ve orman koruma alanları yeniden tarif edilmelidir.
- 4) Bereketli plato içine ve sel baskınına yatkın nehir yatağına yakın sınırlı alüvyonlu düzlükler üzerinde kentleşme kontrol edilmelidir; ve

5) Otlak arazinin kullanımı arazinin kapasitesine dayalı olarak rasyonelleştirilmelidir.

DOKAP bölgesinde gelecek yıllardaki arazi kullanımı planlandığı gibi Şekil 2 ve Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Gelecekte DOKAP Bölgesindeki Toprak Kullanımı (Birim: km²)

	Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon	Bayburt	DOKAP
Sulanan Tarım Arazisi	415,16	118,42	175,44	32,95	6,44	35,51	407,02	1.190,94
Kuru Tarım Arazisi	452,89	639,03	700,45	169,12	168,60	294,31	783,57	3.207,97
Meyvelik	624,01	775,81	605,55	504,47	598,18	725,34	922,68	4.756,04
Çeşitlendirilmiş Meyvelik	186,88	484,23	256,24	950,64	345,59	412,09	95,23	2.730,87
Mera	948,94	1.455,66	2.499,76	324,23	490,25	982,03	1.374,35	8.075,51
Orman	4.473,11	1.694,28	2.178,21	2.516,74	1.140,20	970,81	92,35	13.065,70
Fındık	34,80	1.131,02	0,00	1.431,60	39,33	660,63	0,00	3.297,38
Çay	153,37	163,28	0,00	0,00	677,56	384,63	0,00	1.378,86
Yerleşim Alanları	7,26	10,05	12,30	19,66	8,96	26,46	10,26	94,96
Diğer	683,79	495,24	261,07	37,13	410,83	93,20	70,57	2.051,81
TOPLAM	7.980,21	6.967,00	6.689,01	5.986,53	3.885,94	4.585,00	3.756,33	39.849,10

"Diğer" kalemi Kayalık Alanlar, Kum Tepecikleri, Sel Yatağı, Yapay Göl alanları ve verisi olmayan alanları kapsar.

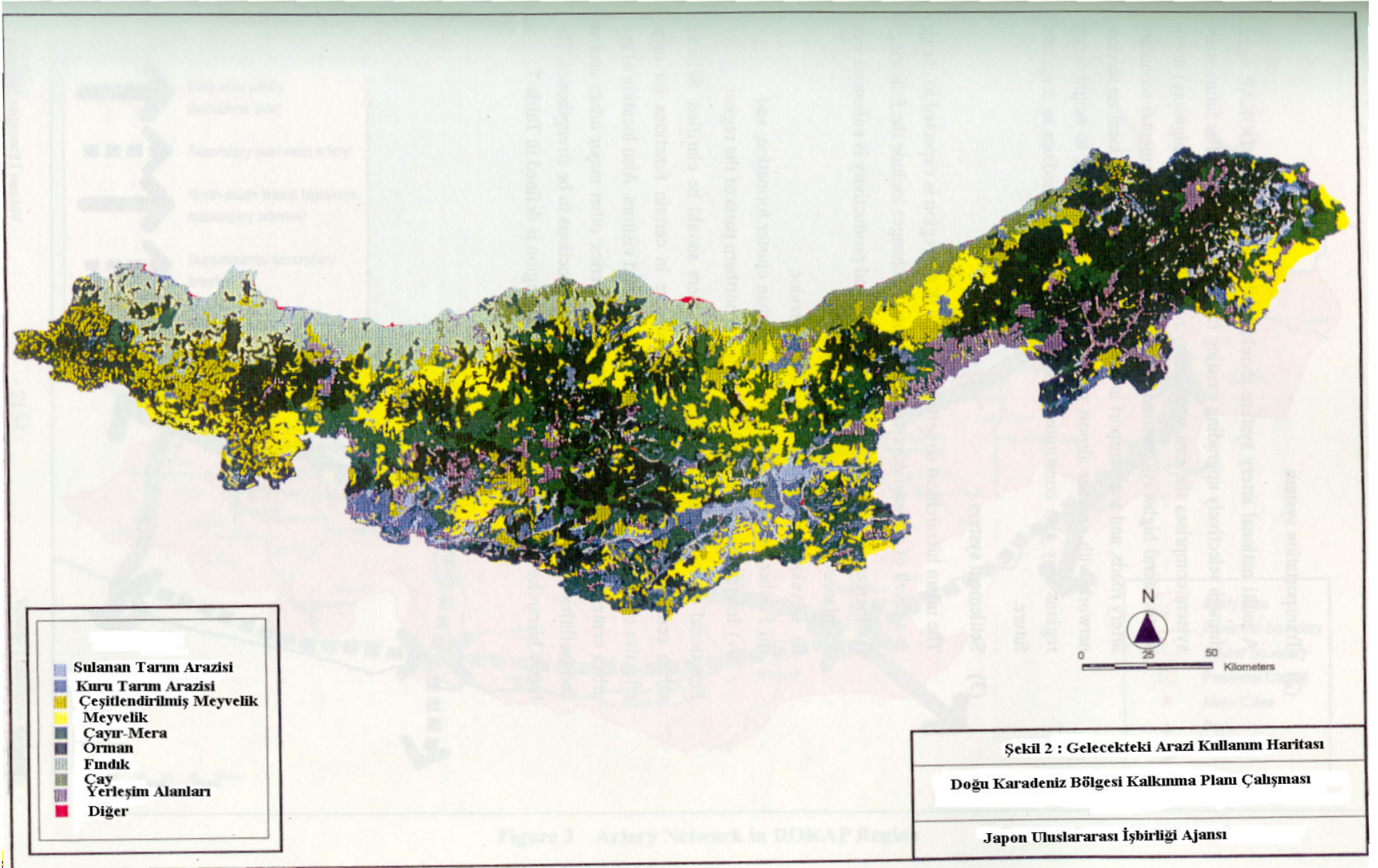
(2) Ulaşım sistemi

DOKAP bölgesindeki mevcut tesisler (Şekil 3) seçici bir şekilde iyileştirilerek çok-uluslu bir anayol sistemi geliştirilmelidir. Gelecekteki anayol sistemi doğu-batı anayolu (Karadeniz otoyolu), kuzey-güney yanal otoyolları, ikincil doğu-batı anayolu, bütünleyici ikincil anayolları ve Karadeniz'de deniz ulaşımını kapsar. Demiryolu bağlantıları ve bölgeyi komşu bölgelere bağlayan diğer havayolu hizmetleri ağı da orta dönemden uzun dönem geleceğe kadar anayol sistemini teşkil edebilir.

(3) Yerleşim sistemi

DOKAP bölgesinde hiyerarşik yapının planlanan kalkınmanın bir sonucu olarak değişmesi beklenmektedir. Beklenen değişimler aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

- i) Planlanan/devam eden sulama projeleri ile toprağın verimliliği artarken iç kısımlarda nüfus artışı,
- ii) Trabzon-Rize koridorunun gelişmesi,

Tablo 7: DOKAP Bölgesinde Kentsel Hiyerarşi

Hiyerarşi	Kent Merkezi	Temel fonksiyonlar
1. Bölgesel merkez	Trabzon	Üstün vasıflı kent hizmetleri ve cazibe için çok fonksiyonlu kent merkezi Bölgesel ticaret merkezi ve turizm geçidi
2. Alt-bölgesel merkezler	Ordu Rize	Trabzon'u tamamlayıcı çok-fonksiyonlu kent merkezi Tarımsal-endüstriyel merkez ve ticaret alt-merkezi Trabzon'u tamamlayıcı çok-fonksiyonlu kent merkezi Sanayi ve ticaret merkezi
3. Başlıca kent merkezleri	Giresun Ünye Artvin Bayburt Gümüşhane	Ticari ve finansal merkez Tarımsal ürün işleme alt-merkezi Sosyal ve kültürel hizmetler merkezi Turizm alt-merkezi Sosyal hizmetler ve tarımsal ürün işleme merkezi Sosyal hizmetler merkezi Turizm alt-merkezi
4. İkincil kent merkezleri	Akçaabat Fatsa Bulancak Görece Çayeli Pazar Tirebolu Hopa Şebinkarahisar Maçka	Ticari ve sosyal hizmetler alt-merkezi Ticari ve kültürel alt-merkezi Ticari ve kültürel alt-merkezi Sosyal hizmetler alt-merkezi Sosyal hizmetler alt-merkezi Sosyal hizmetler alt-merkezi Sosyal hizmetler ve ticaret alt-merkezi Ticari ve kültürel alt merkez Ticaret, sosyal hizmetler ve kültürel alt-merkez Turizm alt-merkezi
5. Hizmet kent merkezleri	Espiye, Beşikdüzü, Aybastı, Gölköy, Of Ardeşen, Korgan, Arhavi, Kelkit, Perşembe, Sürmene, Yonra, Akkuş, Gürgentepe, Aluçra	
6. İlçe merkezleri	49 ilçe merkezi	

Kaynak: JICA Çalışma Grubu

Tablo 8: DOKAP'ın Bölgesel Kalkınması İçin Kalkınma Senaryosu

	Aşama 1 2001 –2005	Aşama 2 2006 - 2010	Aşama 3 2011 -
1. Nüfus artışı	Sıfır nüfus artışı (nüfus azalışının durması)	Doğal nüfus artışı (iç ve dışa göç arasında denge)	Yönetilebilir büyüklükte içe göç (Karma kültürlü toplumun gerçekleşmesi)
2. Ekonomik büyüme	~ %4,5 yıllık	~ %7 yıllık	~ %6 yıllık
3. Ekonomik tanımlama	Ekonomik yeniden yapılanma için hazırlık <ul style="list-style-type: none"> • Toprak kullanım hakkının iyileştirilmesi • Sulama altında uygulamalı araştırma ve ürün devrelerinin genişletilmesi • Bahçe ürünleri, su kültürü ürünler ve ihracata dönük ürünler için piyasayı geliştirme • Bölge düzeyinde kırsal turizmin promasyonunu başlatma • Sınır ticaretinin geliştirilmesi için kurumsal düzenlemeler	Ekonomik yeniden yapılanma <ul style="list-style-type: none"> • Uygun ve sürdürülebilir ormancılık ve çiftlik hayvancılığı faaliyetlerini geliştirme • Ürün çeşitlendirme ile sulamanın tamamen uygulanması • Yeni stratejik endüstrilerin kurulması • Ticaretin, işyeri ve personel hizmetleri ve finansal hizmetlerin çeşitlendirilmesi	Sürdürülebilir ekonomik büyüme <ul style="list-style-type: none"> • Tamamen sulu tarımla yeni ürün devrelerinin oluşturulması • Kontrollü koşullar altında seralarda endüstriyel tarım • Temel, bağlantılı ve kaynağa-dayalı endüstrilerle sağlam endüstriyel yapı • Diğer bölgeler ve ülkelerle bağlantılı uluslararası turizm • Kara Deniz Ekonomik İşbirliği içinde ileri merkezi hizmetler
4. Sosyal tanımlama	Sosyal kalkınma için yerel kurumların kurulması <ul style="list-style-type: none"> • Sekiz yıllık zorunlu eğitim sistemine tam intibak • Sağlık hizmetlerinin devredilmesi • Diğer bir büyük mesleki eğitim enstitüsünün kurulması	DOKAP'ın her yerinde iyileştirilen sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması <ul style="list-style-type: none"> • Her düzeyde uzaktan eğitim • Mahalli idare inisiyatifi ve toplumun iştiraki ile sağlık hizmetlerinin daha fazla devri • Alt-merkezlerle yeni mesleki enstitüsünün genişletilmesi	Gazete, Radyo, televizyon gibi telekomünikasyon sistemi ile desteklenen diğer ülkelere bağlı sosyal hizmetler ağının iyileştirilmesi
5. Çevresel tanımlama	Topluma dayalı çevresel yönetim sisteminin kurulması <ul style="list-style-type: none"> • Topluma-dayalı orman/su havzası yönetimi • Açık bilgi sistemi ile ÇED'in sıkı uygulanması • Kara Deniz koşulları konusunda bilgi değişimi	Çevre yönetim sisteminin genişletilmesi <ul style="list-style-type: none"> • Toplumun ilgisi ve halkın iştiraki ile ÇED ve çevresel izleme ve değerlendirme • Çevresel bilgi değişimi için Çevre-toplum ağı	Dünyanın diğer bölgelerine bağlı çevresel yönetim sisteminin iyileştirilmesi

iii) Kentsel küme oluşumu ile Ordu'da daha fazla yoğunlaşma, ve

iv) Bölgenin güney ve kuzey kısımları arasında entegrasyon.

Farklı kentsel merkezler arasında fonksiyonel bölünme açıklığa kavuşturulmalıdır. Seçilen kent merkezleri yöre insanına ve ziyaretçilere daha etkin toplu hizmetleri vermek için belirli fonksiyonlarda ihtisaslaşmaları desteklenmelidir. Ayrıca, mevcut ve gelecekteki anayollarla, diğer önemli kent merkezleriyle ve olanaklarla ilişkili olarak herhangi bir kent merkezinin yerleşimi güçlendirilerek fonksiyonların tayin edilmesinde hesaba katılmaktadır. DOKAP bölgesindeki kentsel merkezlerin gelecekteki hiyerarşisi Tablo 7'de tanımlanmaktadır.

4.3. Kalkınma Senaryosu

Kaynak kapasitesi genişledikçe ve kurumsal tedbirler aynı ayarlarda alındıkça, zaman içinde DOKAP'ın bölgesel kalkınması anlaşılacaktır. Temel stratejinin çeşitli unsurları zaman içinde ve aralıklarla kalkınmayı desteklemek için birleştirilecektir. Geliştirilecek faaliyetlerin sırası ve planlama periyodunda meydana gelecek olaylar bir kalkınma senaryosunu tanımlar. DOKAP bölgesinin beklenen performansının tanımlaması aşama aşama Tablo 8'de özetlenmektedir: 2001-05 için Aşama 1, 2006-10 için Aşama 2 ve 2011'den sonrası için Aşama 3.

5. SEKTÖRLER İTİBARIYLA STRATEJİ

5.1. Ekonomik Kalkınma için Strateji

(1) Tarım

Ürün çeşitlendirme ve yoğunlaştırma

Toprağın uygunluğu ve pazarlamaya göre rekabet avantajına dayalı olarak ürün çeşitlendirme desteklenmelidir. Kivi, çiçekler ve sebzeler gibi yüksek ekonomik değeri olan ürünlerin yetiştiriciliği kıyı illerinde teşvik edilebilir, bunun yanında sulamaya bağlı olarak yeni mahsul alma sistemleri iç taraftaki illerde başlatılabilir.

Sera üretimi ve tarım ve evin arkasında çiftlik hayvanları/kümes hayvanlarının yetiştiriciliği birleştirilerek entegre çiftçilik kıyı illerinde yoğun tarım için teşvik edilebilir. İç taraftaki illerde sulama suretiyle mısır ve soya üretimi ile

desteklenen iyileştirilmiş çiftlik hayvanları yetiştirme sistemleri sayesinde büyük ölçekli modern tarım yapmak için makineleşme başlatılmalıdır.

Girişimciliğe dönük kalkınma

Çiftçiler piyasa bilgi sistemi ve hasat-sonrası imkân ve vasıtalarla (araç-gereç) desteklenen pazarlama kooperatifleri içinde örgütlenmelidir. Çiftçiler iş planlaması ve iş idaresi konusunda eğitilmelidir.

Arazi kullanım hakkını iyileştirme

Kadastro çalışmaları tamamlanmalıdır ve arazi uygunluk değerlendirmesine bağlı olarak orman köylerinin kullandığı alanlar için arazi kullanım hakkı verilmelidir. Aynı zamanda, arazi uygunluğuna önem vermeksizin orman köylülerine bitki örtüsü olmayan orman arazisinin gelişigüzel satışına izin verilmemelidir. Ağaç-dışı orman ürünlerinin kullanım hakları da açıklığa kavuşturulmalıdır.

AR-GE'yi güçlendirme

Aşağıdaki noktalar üzerinde önemle durularak, AR-GE faaliyetleri artırılmalıdır:

- piyasa kanallarını çeşitlendirmek için çay ihracatı konusunda piyasa araştırması,
- kış mevsiminde hayvanları beslemek için siloda muhafaza edilen hayvan yemi teknolojisi,
- ırk iyileştirme, besleme, hastalık kontrolü ve daha iyi kontrollü ahırları da içine alan entegre çiftlik hayvancılığının geliştirilmesi,
- sulamaya bağlı çiftçilik sistemleri,
- azami kazanç sağlamak için sera üretimi,
- orman köylerinde gelir yaratmak için hem tarımsal hem de orman ürünlerine dönük sistemlerin geliştirilmesi,
- kestane, ceviz ve fındığın işlenmesi,
- artan üretim için kuşburnu (gül meyvesi) üretim teknolojisi,

- ağaç çileği (ahududu), böğürtlen, yaban mersini ve fıncığa alternatif diğer ürünlerin üretimi,
- yemeklere tat vermek için kullanılan bitkilerin üretimlerinin geliştirilmesi,
- yeni bal arısı türlerinin yetiştirilmesi, ve
- etkin veterinerlik hizmetleri.

Çiftçilerin katılımıyla genişleme

Muhtelif alanlarda göze çarpan performansı olan çiftçilerden geniş bir kitle olarak istifade edilmelidir ve ayrıca yeni teknoloji konusunda eğitilmelidir. Deneysel çiftlikler olarak eğitimli çiftçilerin tarlaları etkin bir şekilde kullanılarak, konuya göre grup çiftçi eğitimi yürütülmelidir.

Alt-sektör stratejileri

Tarım sektöründe alt sektörlere göre daha özgün stratejiler Tablo 9'da sunulmaktadır.

(2) Ormancılık

Özel ağaçlandırmanın geliştirilmesi

Ormancılık faaliyetlerine özel sektörün iştirakini teşvik etmek için aşağıda verilen tedbirler alınmalıdır:

- Özel ağaçlandırma (ormancılık) faaliyetlerine izin veren 6831 sayılı Orman Kanunu konusunda halkın bilgisinin artırılması,
- Orman fidanlık alanı büyüklüğü sınırlamasını kaldırmak için 6831 sayılı Orman Kanununun tadil edilmesi,
- Hızlı büyüyen cinsten ağaç fidelerinin tedarik edilmesi,
- Ağaçlandırma teknolojisinin yaygınlaştırılması, ve
- Ağaçlandırma için kredi tedariki.

Orman idaresinin güçlendirilmesi

Orman idaresini güçlendirmek için aşağıdaki tedbirler alınmalıdır:

- Ormanın rolü konusunda yöre insanının eğitimi,
- Yöre insanların katılımıyla bozulan küçük korulukların rehabilitasyonu,

Tablo 9: Tarımda Alt-sektör Stratejileri (1/2)

Alt-sektörler	Öngörüler	Stratejiler	Öncelikler
Ürünler Fındık Çay Tahıllar (buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf, vb.)	Dünya piyasasında dominant pay Yüksek kalite yağ Yüksek değerli çay üretimi (ilk mahsul çay, organik çay, vb) Yöre ekonomisinin harekete geçirilmesine katkı için üretimde/ verimlilikte artış	<ul style="list-style-type: none"> • Yasa tatbiki yoluyla üretim kontrolü • Üretimi geliştirme (işlenmiş ürün) • Ürünleri geliştirme • Piyasa araştırması • İç tüketim, çiftlik hayvancılığı ve yem sanayi talebine dayalı üretim planının hazırlanması • Diğer tarla bitkileri ile birlikte (patates, şeker pancarı, fasulye, vb.) ürün rotasyon sisteminin kurulması • Büyük ölçekli tarım için toprakları birleştirme • Üretici kooperatiflerinin organize edilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Giresun, Ordu, Trabzon • Rize, Trabzon, Artvin • Gümüşhane ve Bayburt da sulanan tarlalar • Makineleşme
Yem ürünleri	Hayvan yemi için büyük talep	<ul style="list-style-type: none"> • Mısır ve soya fasulyesi üretimi sayesinde depolanabilir yem üretimi • Makinalaşma • Otlak iyileştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Gümüşhane ve Bayburt da sulanan tarlalar
Sebzeler	Taze sebzeler için büyük talep Günlük tüketim için düzenli talep	<ul style="list-style-type: none"> • Sera üretiminin (domates, salatalık, marul, yeşil biber, çilek, vb.) daha fazla tutundurulması • Kazancı artırmak için çok devreli mahsul alma • Piyasa kanallarının oluşturulması • Ilıman bölge sebzelerinin (lahana, marul, ıspanak, vb.) erken üretimi için bitkilerin sıcaktan soğuktan korunması amacıyla vinil örtü kullanılması	<ul style="list-style-type: none"> • DOKAP'ın her yerinde • Gümüşhane'de sulanan tarlalar

Tablo 9: Tarımda Alt-sektör Stratejileri (2/2)

Alt-sektörler	Öngörüler	Stratejiler	Öncelikler
Kesme çiçek ve süs bitkileri Meyveler Özellikli ürünler	Artan talep Yüksek değer (Elma, kiraz, şeftali, armut, kivi, gibi) meyveler için uygun iklim İşlemek için çeşitli çilekler (yaban mersini, ahududu, böğürtlen, dut) Bir köyün-bir ürüne yönelmesi Yüksek değerli ürünler	<ul style="list-style-type: none"> • Çiftçilerin organize edilmesi • Planlı üretim • Ölçek ekonomisini takip etme • Üreticileri organize etme • Soğuk depolama • Ürünleri geliştirme • Turizmle bağlantılar • Kaliteli kuşburnu türlerinin üretiminde artış (kalite kontrol) • Otsu bitkilerin üretimi (envanter, araştırma) • Mantar (Stok, işleme)	<ul style="list-style-type: none"> • Kıyı iller • Kıyı iller • Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize, Trabzon • Gümüşhane ve Bayburt
<u>Çiftlik ve kümes hayvanları</u> Çiftlik hayvancılığı (Süt ve et) Sütçülük Kümes hayvancılığı Bal	Büyük ölçekli üretim Evin arkasında ahır/çiftlik hayvancılığı Yöresel piliç üretimi Yüksek kalite markalı bal	<ul style="list-style-type: none"> • Üretim sistemini (ahırları) iyileştirme ve hayvan türlerini ıslah etme • Veterinerlik hizmetleri (ayak ve ağız hastalıklarını yok etme) • Yem temelini genişletme (siloda depolanan yem) • Çiftçileri organize etme • Etkin süt toplama sistemi • Otlak iyileştirme • Konsantre yem kullanarak yoğun üretim sistemi • Kalite kontrol • Markalı bal üretimi • Arı yetiştirme (ve ıslah etme)	<ul style="list-style-type: none"> • Gümüşhane ve Bayburt • Kıyı illeri • Trabzon • DOKAP'ın her yerinde

Kaynak: JICA Çalışma Grubu

- Ortak mal sahipliğinde orman köylülerine yakın küçük koruluk alanların tahsisi,
- Ormanların kullanım hakkının onlara verilmesi ile beraber idari sorumluluğun da verilmesi,
- Ağaç kesimi ve idari faaliyetler arasında bütçe tahsisi ve planlamada yakın koordinasyon, ve
- Dendroctonus micans'ın istilâsı (ağaç biti, kurdu) için kontrol tedbirlerinin güçlendirilmesi.

AR-GE faaliyetlerinin artırılması

Ormancılık konusundaki AR-GE faaliyetleri aşağıdaki hususlar üzerinde yoğunlaşmalıdır:

- Dendroctonus micans için etkin kontrol yöntemleri,
- Dışarıdan gelme hızlı büyüyen ağaç türleri ile beraber yerli türlerin genetik olarak iyileştirilmesi,
- Bambu (Hint kamışı), Paulownia (mor çiçekli bir süs ağacı) vb. ağaç türleri dahil dışardan gelme yeni ağaç türlerinin tanıtılması,
- Meyilli arazi için tarım-orman teknolojisi,
- Ağaç-dışı orman ürünlerinden (mantar, reçine, çam sakızı, boyayıcı maddeler, vb.) yararlanma ve yönetimi,
- Kestane ve cevizin işlenmesi ve pazarlanması.

Arazi kullanım hakkının iyileştirilmesi

Yukarıda arz edildiği gibi tarım için önerilen aynı strateji ormancılık alt-sektörü için de uygulanmalıdır.

(3) Balıkçılık

Kaynak envanteri

1991 yılında altı ülke tarafından imzalanan Bükreş anlaşması ile başlatılan çabaların genişletilmesiyle, Karadeniz'in deniz ve balıkçılık kaynaklarının müştereken yönetimine makul bir temel oluşturmak üzere Karadeniz'in bir kaynak envanteri hazırlanmalıdır.

Balık üretme çiftliği konusunda deneyimler

Su üzerinde yüzen kafeslerle (ađ) yapılmakta olan balık üretme çiftliği uygulamaları iyileştirilmelidir ve Karadeniz balıkçılığı için denizin doğa koşullarından istifade ederek deniz organizmalarının yetiştirilmesi de dahil, diğer deniz balıkçılığı türleri de denenmelidir.

Tatlı su balıkçılığı

Alabalık üretme çiftliği ve diğer tatlı su balıkçılığı (balık veya kabuklular) üretimi aşağıda verilen tedbirlerle artırılmalıdır:

- 1) Parmak büyüklüğünde balık yavrusunun düzenli ve kaliteli bir şekilde sağlanmasını garanti altına almak için bir balık yavrusu üretme çiftliği kurulmalıdır,
- 2) Makul fiyatlarda kaliteli yem için balık yemi üretim tesisi kurulmalıdır,
- 3) Havuz/göletlerin tasarımı, bunların yer alacağı yerlerin seçimi, hastalıkların teşhisi, önlenmesi ve kontrolü için teknik destek sağlanması, ve
- 4) Yönetim ve pazarlama için kooperatiflerin teşvik edilmesi.

(4) Endüstri

Mevcut endüstrilerin genişletilmesi

Bölgede mevcut endüstrilerin genişletilmesine öncelik verilmelidir. Bu işlem bir tamamlayıcı programlar paketi uygulayarak yapılabilir. Bu programlarda öncelik üretim teknolojisinin yükseltilmesi, beceri geliştirme, makul faiz oranlarında finansman bulunması ve pazarlamada iyileştirmeler konusunda olmalıdır. Hali hazırda geliştirilmiş olan sanayi bölgelerindeki parsellerin sayısı Bölgedeki orta dönem ihtiyaçların karşılanması için yeterlidir.

Mevcut endüstriyel yapı hızlı büyüme ile uyumludur. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip imalat alt-sektörleri ağaç işleme ve mobilya, metal ürünleri ve plastiktir. Bu sektörler bölgede halen çok iyi temsil edilmektedir ve uygun teşvik tedbirleri ile söz konusu sektörler genişletilebilir.

Selektif yeni endüstrilerin tanıtımı

Eğer istihdamda ve üretimde öngörülen büyük genişlemeye ulaşılabilecekse, bölgede yeni endüstriler tanıtılmalıdır. Tanıtılacak/getirilecek endüstriler vasıflı işgücü yoğun olmalıdır, bölgesel piyasanın hacmi küçüktür ve hammadde varlığı çok sınırlıdır ve buna bağlı olarak, selektif yeni endüstriler endüstriyel tabanı stratejik olarak güçlendirmeli ve çevresel açıdan uygun olmalıdır.

Bu koşulları sağlayan yeni endüstriler hassaslığı yüksek metal elemanlar, elektrikli aletlerin montajı ve mobilya elemanlarının birleştirilmesidir. Bu endüstriler için hem

yurtiçi hem de yurtdışı piyasalar hedef alınacaktır. Uzun dönemde, piyasalar yoğun piyasa genişletme çabalarıyla tamamen yeni ürünler için geliştirilmelidir.

Endüstriyel teşvik tedbirleri

Entegre bir programlar paketi önerilmektedir. Bu programlar muhtelif kamu kurumlarının ve belirli ürünlerle ilgili yerel birliklerin devam eden çabalarını birleştirecektir. Beceri geliştirme, teknoloji, ürün standartları ve pazarlama konuları entegre bir tarzda seçilmiş öncelikli ürün gruplarına hitap etmelidir.

(5) Turizm

Ürünleri Geliştirme

Uygun paket tur ve belirli bir yolla getirme götürme ile birlikte iyi bir şekilde yer gösterme ve ziyaretçi hizmetleri vasıtasıyla hem yurtiçi hem de uluslararası turizm için turizm ürünleri geliştirilmelidir. Fırsatları artırmak ve piyasayı genişletmek için yeni bir turizm ürünleri hattı sunulmalıdır. Turizm Bakanlığı (MOT) tarafından tanımlandığı gibi yayla turizmi veya kırsal turizminin gelişmesi teşvik edilmelidir.

Piyasa geliştirme

DOKAP illerinin çabalarını ve kaynaklarını birleştirerek, DOKAP bölge turizmi için birlikte pazarlamaya girişilmelidir. Bölgedeki önemli kentsel merkezlerle diğer önemli turizm bölgeleri arasında bağlantı kurarak, bölgeler arası turizmin gelişmesi desteklenmelidir. Hava yolları, tur operatörleri, konferans organizatörleri ve işadamları dernekleri ile bölge dışından sağlanan profesyonel ortaklık vasıtasıyla uluslararası piyasaya doğrudan ulaşım sağlanmalıdır.

(6) Ticaret ve diğer hizmetler

Yapısal değişimler

Hizmet sektörü gelir ve istihdamın dominant kaynağıdır. Bu dominantlık, üstünlük gelecekte Bölgesel gelirin %80'ini oluşturacak kadar artacaktır. Bu gelişme hizmetler sektörünün kompozisyonundaki artan verimlilik ve değişmelerin bir bileşimi ile sağlanacaktır.

Günümüzde, kamu kesimi istihdamı bu sektörün en geniş kısmını teşkil etmektedir. Eğer alternatif istihdam kaynakları başarılı bir şekilde yaratılamazsa, kamu sektörünün mutlak hacmi gelişmeyeceği gibi istihdamdaki payı bile azalabilir.

Uluslararası ticarete büyüme

En geniş büyümenin uluslararası ticarete olması beklenmektedir. Sınır ticareti, serbest ticaret bölgelerinden yapılan ticaret ve düzenli ticaret rejimine göre yapılan ticaretin genişletilmesi gereklidir. Yukarıda sözü edilen ilk iki tip ticaretin desteklenmesi için temel araçlar kurumsal iyileştirmeler ve konuya yönelik teşviklerdir. Düzenli ticaret rejimine göre yapılan uluslararası ticaretteki iyileştirmeler ulaşım hizmetlerindeki iyileştirmelere (artan kullanılabilirlik ve maliyet indirimleri), finansman tedarikinde iyileşmeye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin gelişmesiyle yapılacak ticari anlaşmalar ve iki taraflı ticarete bağlı olacaktır.

Özel bir amaç için geliştirilen hizmetlerde büyüme

Bölge ihtisaslaşmış sağlık ve eğitim hizmetleri için bir merkez olarak geliştirilmelidir. Bu, sadece Bölgeye değil, aynı zamanda ülkenin diğer bölgelerine ve komşu ülkelere hizmet verecektir. Üniversitelerin, ihtisas hastanelerinin ve mesleki eğitim merkezlerinin kapasitesinin selektif genişletilmesi üzerinde durulmalıdır.

5.2. Sosyal Kalkınma Stratejisi

(1) Eğitim

Sekiz yıllık zorunlu eğitim

Sekiz yıllık zorunlu eğitim sistemi devam eden okulları takviye etme, otobüs servisleri sağlama ve yatılı okulları artırma çabalarını yaygınlaştırarak daha kolay ve elverişli duruma getirilmelidir.

Eğitim hizmetlerinin devri

Eğitim hizmetlerinin planlanması ve uygulanması mahalli idareye devredilmelidir. Eğitim hizmetlerinin mahalli idareye devrinden sonra eğitimin kalitesini iyileştirmek için eğitim elemanlarını motive etmek ve eğitim elemanı aramada rekabeti teşvik etmek amacıyla yerel idareler tarafından özel haklar veya teşvikler verilmelidir.

Yenilikçi eğitim sistemi ve programı

Uzaktan eğitim ilk okuldan başlayarak aşama aşama diğer düzeylere doğru genişletilmeli ve taşınabilir yoğun kurslar ve yatılı servislerle tamamlanmalıdır. DOKAP bölgesinden çıkıp diğer bölgelerdeki başarılı işadamlarından bir heyet

yenileri eğitmek üzere ara sıra yapılan öğretim ve yoğun eğitim kursları için seferber edilmelidir. Komşu ülkelere bile hizmet verecek Lisansüstü eğitim ve araştırma enstitüleri kurulabilir. Bu eğitim kurumları denizcilik bilimi, denizcilik mühendisliği, maden, metalürji, jeoloji, kriz yönetimi (disaster management), turizm ve otel idaresi gibi konularda uzmanlaşabilir.

(2) Beceri geliştirme

İnsanları hazırlama

Gelecek çağın değer sistemleri için bir çok insanın hazırlanması amacıyla insan hazırlama eğitimi ilk okul seviyesinden başlamalıdır. Özel sektör inisiyatifi ile yeni endüstri türleri için özel amaçlı eğitim sağlanmalıdır ve çiftçiler iş planlaması ve iş idaresi konusunda eğitilmelidir.

Meslekî ve teknik eğitim için kapasiteyi artırma

Mevcut imkânların ve donanımın değerlendirilmesine dayalı olarak mevcut çıraklık eğitim merkezlerindeki ve meslek yüksek okullarındaki imkânlar genişletilmeli/artırılmalıdır. Endüstriler tarafından talep edilen yeni alanlarda çok sayıda eleman yetiştirmek amacıyla meslekî ve teknik eğitim ve öğretim için başka bir büyük enstitü kurulmalıdır.

(3) Sağlık hizmetleri

Sağlık hizmetlerinin devri

Aşama aşama personel ve finansman kaynaklarının transferi ile sağlık hizmetleri mahalli idarelere devredilmelidir. Sürdürülebilir sağlık sistemleri ile kendine güvenen toplumları oluşturmak için sağlık sektöründe devir işlemini halkın yer almasının artırılması eşlik etmelidir.

Sağlık eğitimi

Halkın sağlık ve sağlık önlemleri konusunda bilgisini artırmak için sağlık eğitimi günün koşullarına göre teçhiz edilmelidir ve bir bütün olarak ve temel sağlık hizmetleri ile bazı iyileştirici sağlık hizmetleri de kapsanacak şekilde genişletilmelidir. Ayrıca, geleneksel tıbbî bakım ve ilaç özelliği olan bitkilerin ve şifalı otların kullanımı konusunda da eğitim sağlanmalıdır.

Sağlık başvuru sistemi

Sınırlı sayıdaki personeli ve finansal kaynakları etkin bir şekilde kullanmak için, doğru dürüst telekomünikasyon sistemleri ile sağlık başvuru sistemi yeniden kurulmalıdır. Söz konusu sistem bölgedeki çok önemli sağlık tesislerinde oluşturulacak yüksek seviyeli sağlık fonksiyonları vasıtasıyla DOKAP bölgesi dışındaki gelişmiş imkânları birleştirecektir.

Sağlık personelinin dağıtma

Devir işlemi ile birlikte, mahalli idareler özel haklar veya teşvikler vererek daha vasıflı sağlık personelinin çekmek için birbiri ile rekabet edecektir. Ayrıca, yörede eğitim almış sağlık personelinin kendi memleketlerinde istihdam etmek daha iyi olabilir.

5.3. Çevresel Kalkınma Stratejisi

(1) Orman ekosistemi (yörede bulunan bütün canlılar topluluğu ile çevreleri ve hayat şartları)

Orman kaynakları envanteri

GIS (Coğrafi Bilgi Sistemi), GPS (Global Yerleştirme Sistemi) ve canlı öngörüsü (bioprospecting) gibi bilimsel yöntemler ve ileri teknolojiler kullanılarak mevcut orman envanteri güncelleştirilmeli ve ıslah edilmelidir. Yöreye özgü bitkiler hakkında bilgi ve bu bitkilerin kullanımı da envanterde yer almalıdır.

Kapsamlı orman yönetim planlaması

Orman alanları ve orman kaynaklarıyla ilgili mevcut yönetim planları birbiriyle bütünleştirilmeli ve kapsamlı orman yönetim planları, başta orman köyleri olmak üzere ormandan istifade eden tüm tarafların katılımıyla, hazırlanmalıdır.

KTÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi) Fakültelerinin genişletilmesi

Orman ekosistemlerinin yönetimi konusunda gerekli olan beşeri kaynak temelini etkin bir şekilde genişletmek için, bitki biyolojisi, doğal kaynakları koruma biyolojisi, biyokimya, genetik kaynak merkezi ile gen bankası ve antropoloji (insan bilim) alanlarında Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne yeni programlar ve fakülteler eklenebilir.

Korunan alan yönetim sisteminin iyileştirilmesi

Ulusal Parklar Genel Müdürlüğü daha çok alana özgü bir daire şeklinde iyileştirilmelidir ve belki "Park Koruma" adı verilebilir. Yeni yönetim sistemine göre korunan alan yönetimiyle ilişkili farklı bakanlıkların faaliyetleri koordine edilmelidir. Potansiyel koruma alanlarını da kapsayacak şekilde, güncelleştirilen orman envanterine dayalı olarak yöre halkının da iştiraki ile yeni bir ana (Mastır) plan hazırlanmalıdır.

(2) Denizle ilgili ekosistem (denizde bulunan bütün canlılar topluluğu ile çevreleri ve hayat şartları)

Kapsamlı sahil yönetim planlaması

Belediyeler, araştırma enstitüleri, balıkçı dernekleri, yöre ticaret ve sanayi odaları, NGO'lar (Gönüllü Kuruluşlar) ve ilgili devlet daireleri dahil olmak üzere, Kara Denizle ilgili tüm taraflar arasında Karadeniz ekosistemi ile ilişkili muhtelif konular müzakere edilmelidir. Öncelikler açıklığa kavuşturulmalı ve rehabilitasyon, kıyı koruma ve kıyı güzelleştirmeye ilâve olarak sahil ve deniz kaynaklarının kullanımı ve yönetimini de kapsayan katılımcı bir yaklaşımla kapsamlı bir kıyı/sahil yönetim planı hazırlanmalıdır.

Atık su arıtma ve katı atık yönetimi için yerel ittifaklar

Karadeniz kıyısı boyunca atık su arıtma ve katı atık yönetimine yönelik harcanan parayla elde edilen maddî/somut faydaları açısından ekonomik olan tedbirler mahalli idarelerin ittifakıyla alınmalıdır.

KTÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi) Fakültelerinin genişletilmesi

Karadeniz Teknik Üniversitesi'ndeki mevcut Denizcilik Bilimi Fakültesi hidrolik simülasyon, su kalitesi modelleme ve diğer alanları da içeren oşinografi, denizcilik mühendisliği alanlarında yeni programlarla desteklenmelidir.

(3) Kentsel çevre

Kıyı/sahil geliştirme planlarının hazırlanması

Kıyı güzelliği ve seçici bir şekilde kıyılara ulaşmayı sağlamak için kentsel çevrenin önemli bir parçası olarak Karadeniz ve onun kıyısını kapsayan, kıyı geliştirme planlarını Karadeniz kıyısındaki büyük kent merkezleri hazırlamalıdır.

Merkez kentsel alanların/tesislerin hazırlanması

Mevcut olan karma arazi kullanım alanları için kentsel yenileme veya yeniden geliştirmeye girişilebilir. Merkez kentsel tesisler için alanlar yaratmak amacıyla fabrikaların atölyelerin yeniden iskân edilmesinin imkânı araştırılmalıdır. Kültürel ve spor tesisleri ve alışveriş merkezleri gibi bazı tesisler daha geniş kent merkezlerinde hazırlanabilir.

Belediyeler arasında “İşbirliği”

Birbirini tamamlayacak bir tarzda farklı belediyelerde çeşitli kentsel tesislerle kentsel çevrenin iyileşmesi için belediyeler arasında “işbirliği” veya kooperatif rekabet teşvik edilmelidir. Hükümetin “işbirliğini” teşvik etmek için ortaya koyacağı başka bir kriter şudur: çeşitli yasal çevre düzenlemeleri gereğince belediyelerin performansına bağlı olarak altyapı ihtiyaçlarının finansmanı için fonları tahsis etmektir.

(4) Kırsal çevre

Kırsal turizmin gelişmesine yardım edilmesi

Kırsal çevrenin korunması ve değerlendirilmesi için kırsal turizmin gelişmesine yardım edilmelidir. Müşterek imkânların, tesislerin önceden hazırlanması ile birlikte düşük maliyetli konaklama sağlamak için köy evleri yenilenebilir. Yerel festivaller ve yemek, sosyo-kültürel veya ekonomik faaliyetlere katılma bile ön plana çıkarılmalıdır.

Arazi kullanım hakkının iyileştirilmesi

Tarım sektörü bölümünde açıklandığı gibi, köylülerin yaşadığı şartların düzenlenmesi, orman alanlarının gelişigüzel kullanımının ve otlak alanlarının aşırı kullanımının önlenmesi için arazi kullanım hakkı iyileştirilmelidir.

Tarımsal arazi kullanımının rasyonelleştirilmesi / modernleştirilmesi

Ekonomik ve aynı zamanda toprak muhafazası açısından, özellikle sulama yapılan ve eğimli arazi üzerindeki doğru tarımsal uygulamaların yöreye uygun mahsul alma sistemleri ile gelişmesi teşvik edilmelidir.

5.4. Bölge Altyapı Gelişimi için Stratejisi

(1) Ulaştırma

Kurumsal yeniden-yapılanma

Sınırlı kamu kaynaklarını çok etkin bir şekilde, politik baskıların etkilerini asgariye indirerek kullanmak için ulaştırma yatırımları hususunda açık seçik tanımlanmış planlama, tasarım ve uygulama kuralları tespit edilmelidir. GDVA tarafından köy yollarının iyileştirilmesine uygun yeni sistem iyi bir örnek oluşturur, “grup köy yollarının” planlanması, inşaatı ve iyileştirilmesi, GDVA tarafından hazırlanan ana (mastır) plana uygun olarak çok iyi tanımlanan kriterlere göre yapılan değerlendirme temeline dayalı olarak öncelik verilmelidir.

Doğal ve sosyal çevreler için Çevresel Etki Değerlendirmesi (EIA)

Doğal ve sosyal çevreler üzerinde önemli etkisi olabilecek her ulaştırma projesi için Çevre Etki Değerlendirmesinin (EIA) hazırlanması gereklidir.

Liman yönetimi

Gümrük ile birlikte Trabzon limanının işletilmesi ve yönetimi iyileştirilmelidir ve özelleştirme konusu yeniden gündeme getirilmelidir. Artan sayıda gemiyi barındırmak için gemiyi rıhtıma yanaştırma alanlarının daha etkin tahsisi yoluyla daha sık ve güvenilir hizmetler vermek amacıyla, DOKAP bölgesindeki tüm önemli limanların birbirini tamamlayıcı bir şekilde işletme politikası takip edilmelidir.

Çok almasıklı ulaştırma

Yakın gelecekte ulaştırma için iri sandık veya portatif mavna içinde taşımacılık ve çok yönlü usuller önemli rol oynayacaktır. Çok almasıklı ulaştırma için taşıma yönünün önceden tahmini yapılarak, DOKAP bölgesine dair deniz ve kara ulaşımı arasındaki bağlantıların planlanması gereklidir.

(2) Telekomünikasyonlar

Çok-amaçlı, çok-araçlı telekomünikasyon sistemi

Çeşitli yönlerden DOKAP'ın bölgesel kalkınmasını desteklemek için yüksek kalitede, çok amaçlı, çok araçlı bir telekomünikasyon sistemi aynı ayarlarda

kurulmalıdır. Uzaktan eğitim, sağlık başvuru sistem ağı, piyasa bilgi ağı ve diğer sosyal ve amme hizmetleri ağı için alt-sistemler bir İnternet içerebilir.

Merkezi fonksiyonların oluşturulması

Bir Karadeniz bilgi teknoloji kuvvüzü ve çevresel bilgi merkezi gibi Karadeniz bölgesine hizmet edebilecek bazı merkezi tesislerini DOKAP bölgesi kurmalıdır.

(3) Kentsel sistem

Aşama sırası ile kenti geliştirme

Kent merkezlerinin hiyerarşik yapısı açık seçik fonksiyonel ayırma ile güçlendirilmelidir ve fonksiyonel ayırmaya uygun biçimde çeşitli kentsel altyapı imkânları selektif olarak iyileştirilmelidir. Hiyerarşinin daha üst sıralarındaki bazı kent merkezleri yüksek kaliteli hizmetler ve komşu ülkelere bile hizmet verecek cazibe merkezleri ile teçhiz edilmelidir.

Mahalli idare anlaşmalarının geliştirilmesi

Özellikle su tedariki, kanalizasyon ve katı atık yönetimi başta olmak üzere kent altyapısının ucuz maliyetle, ekonomik olarak iyileştirilmesi için mahalli idarelerin işbirliği yapmaları geliştirilmelidir. Bu yaklaşım istenmeyen sosyal ve çevresel etkileri de en aza indirecektir.

İç kısımda daha geniş kent merkezlerinin yaratılması

Önemli su kaynaklarının gelişiminin su tedarikini ve ilgili toplumsal hizmetlerini iyileştirmesi beklenen ana ulaşım yolları boyunca stratejik noktalarda bulunan iç bölgelerde iyileştirilmiş altyapı sağlayarak daha geniş kent merkezleri yaratılmalıdır.

Kent planlaması ve kontrol fonksiyonlarının güçlendirilmesi

Birçok belediye arasında sınırlı insan kaynaklarının paylaşımını sağlamak suretiyle kent planlaması ve kent arazisi kullanım kontrol fonksiyonları daha fazla güçlendirilmelidir.

(4) Su kaynakları

Toplumun kalkınması ile çok-amaçlı barajlar

Herhangi bir çok-amaçlı baraj projesinin planlanması ve uygulanması proje alanındaki kırsal ekonomilerin canlandırılması için bir fırsat olarak

düşünülmelidir. Yörede yaşayan insanlar için ve belki de barajla ilgili turizm tesisleri planlamak için, aynı yerde yaşayan insanlar kalkınmanın ilk aşamasından itibaren projede yer almalı ve bu, mahalli idareler tarafından kolaylaştırılmalıdır.

Su havzasının yönetimi (watershed management)

Boşaltma havzasının yönetimi de herhangi bir baraj projesinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmalıdır. Aynı yörede yaşayan insanlar örgütlenmeli ve halk ağaç dikimi, akıllı toprak kullanımının ve toprak muhafaza uygulamalarının geliştirilmesinde, izleme ve değerlendirmede yer almalıdır.

Ürün çeşitlendirme için sulama

Ürünlerin çeşitlendirilmesinde sulamanın yapılması çok iyi olabilir. Sulama ile elde edilecek çeşitli bahçecilik, çiçekçilik ürünleri tanıtılmalıdır ve çiftlik hayvanları için besin temelini iyileştirmek amacıyla mısır ve soya fasulyesi yetiştirilmelidir.

Mahalli idarelerin ittifaklarıyla su tedariki

Hem tesis hem de personel maliyetleri açısından daha ekonomik girişimler için mahalli idarelerin ittifakı, işbirliği yapmaları sayesinde entegre bir sistemle su tedarikinin genişletilmesi üstlenilmelidir. Bu yaklaşım kanalizasyon sistemlerinin inşa edilmesinde de uygulanabilir.

(5) Enerji

Hidroelektrik enerji projelerine yerel katılım

Küçük ve büyük hidroelektrik enerji santralı projelerinin sosyal ve doğal çevreye zarar vermesini önlemek için bu projelere mahalli idarelerin ve yöre insanının katılımı sağlanmalıdır. Özellikle herhangi bir hidroelektrik enerji santralı projesinden etkilenebilecek yöre insanları yeniden iskân yerlerinin planlanmasında ve projeye onların tercihlerini dahil etmek için diğer ilgili projelere sokulmalıdır.

Komşu ülkelerle enerji alışverişini artırma

DOKAP bölgesi, Avrupa Enerji Sistemi'ne (USTE) bağlanma sayesinde sağlanacak fazla enerjiden istifade etmelidir. Komşu ülkelerden enerji satın alımı da enerji fiyatlarının rasyonel hale gelmesine katkı yapabilir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi

Küçük ölçekli çay işleme tesisi için mini hidroelektrik santrali ve katı atıkların elektrik üretiminde kullanılması da dahil olmak üzere, DOKAP bölgesi çeşitli amaçlar için kısıtlı yenilenebilir enerji kaynaklarından etkin bir şekilde istifade etmelidir

Talep yönlü yönetim

Gelecek on yıllar içinde sanayilerin enerji talebi ivme kazanırken enerjinin talep yönlü yönetimi yoğunlaştırılmalıdır. Elektriğin rasyonel fiyatlandırılması ithal edilen ucuz enerjinin tutumsuz kullanımını engellemede ve seçilen BOO (Yap, Sahip ol ve İşlet)/BOT(Yap, İşlet ve Devret) modeli enerji üretim projelerinin finansal geçerliliğinin garanti edilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Fiyat düzenleme

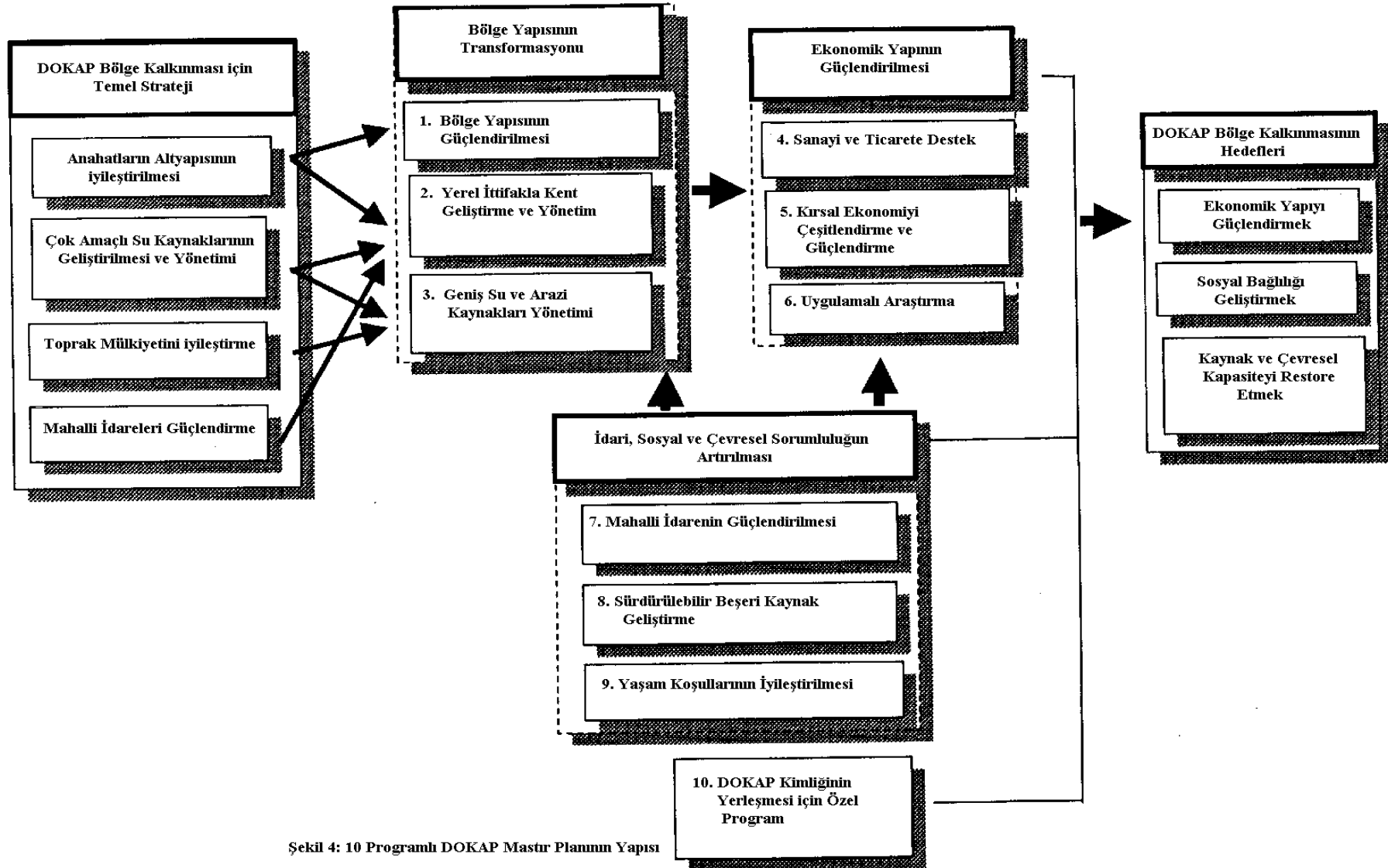
Yakın gelecekte, enerji dağıtımı yöresel bir monopol olarak kalacaktır. BOT (Yap, İşlet ve Devret) projelerine göre fiyatlandırma tamamen saydam değildir. Bu durum suiistimale ve aşırı şekilde yüksek fiyatlı enerji taahhütlerine yol açabilir. Ayrıca bu durum nihai kullanıcıların rekabet edebilirliğini kötü etkileyecektir. Türkiye'nin ivedilikle enerji, şehir suyu ve gaz dahil olmak üzere, kullanım fiyatlarının yeniden gözden geçirilmesi ve yasal düzenleme yapılması için bir sistemi ortaya koyması gereklidir. Bu mesele özelleştirme ilerledikçe daha acil hale gelecektir.

6. DOKAP KALKINMA PROJELERİ VE PROGRAMLARI

6.1. DOKAP Mastır (Ana) Planının Yapısı

2020 yılına kadar DOKAP bölgesel kalkınması bir dizi kalkınma proje ve programları ve DOKAP Mastır Planı'nı oluşturan ilgili kurumsal tedbirlerle desteklenecektir. Önerilen kurumsal tedbirler bir sonraki bölümde sunulmaktadır. Bu bölümde projeler ve programlar sunulmaktadır. DOKAP Mastır Planı'nda farklı sektörlerde toplam 53 proje ve program yer almaktadır. Bu proje ve programlar 10 genel program içinde toplanmıştır.

10 programlı DOKAP Mastır Planı'nın yapısı Şekil 4'te tasvir edilmektedir. Bu programlardan üç tanesi DOKAP bölgesel kalkınma projesinin temel stratejisine uygun olarak DOKAP yapısının dönüşümünü amaçlamaktadır. İlgili yapı içinde, üç program DOKAP'ın ekonomik yapısını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu altı program idari, sosyal ve çevresel sorumluluğu artırmayı amaçlayan üçüncü grup programlarla desteklenmektedir. Diğer program DOKAP'a kimlik kazandırmayı amaçlamaktadır.

Şekil 4: 10 Programlı DOKAP Master Planının Yapısı

6.2. DOKAP Kalkınma Projeleri ve Programları

(1) İlgili yapının dönüşümü

İlgili Yapıyı güçlendirme Programı aşağıda sıralanan dokuz projeden meydana gelmektedir.

Proje/program	Tanımlama
1.1. Trabzon-Rize Koridorunun Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Bir koridor oluşturmak için çeşitli altyapı iyileştirmeleri vasıtasıyla endüstrilerin ve hizmetlerin entegre biçimde geliştirilmesi.
1.2. İç Tarafındaki Kent Merkezlerinin Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Ölçek ekonomilerinden ve büyüme momentinden yararlanmak için Gümüşhane, Bayburt ve Artvin kent merkezlerinde ve Ordu ilindeki ikincil merkezlerde yeni hizmet ve imalât faaliyetlerinin yoğunlaştırılması.
1.3. Karadeniz Otoyolu	<ul style="list-style-type: none"> Büyük kent merkezlerinde baştan başa gidiş gelişler için bazı kesimlerin ve viyadüklerin devam eden genişlemesi ile safha safha hazırlanan gelişmenin başlaması.
1.4. Otoyol Ağının İyileştirme	<ul style="list-style-type: none"> İki-şeritli otoyolun iyileştirilmesi vasıtasıyla ulaşımın temel tarzı olarak DOKAP otoyol ağının takviye edilmesi.
1.5. Entegre Liman Ağının Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Başlangıçta yurtiçi ticaret ve yolcu hareketleri için ve gittikçe artarak uluslararası ticaret ve turizm için DOKAP'da belli başlı limanların entegre işletim ve yönetiminin teşvik edilmesi.
1.6. Telekomünikasyonun İyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Dünyanın geri kalan kısmıyla bağlantılı bölge için yüksek kalite, çok-amaçlı, çok-araçlı telekomünikasyon sisteminin uyumlu olarak kurulması.
1.7. Yüksek Gerilim Nakil Hatlarının Uzatılması	<ul style="list-style-type: none"> Yerel enerji üretimi ve komşu ülkelerden ithalat arttıkça yüksek voltajlı enerji nakil hatlarının uzatılması.
1.8. DOKAP-DAP-GAP Ulaşımının Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Uluslar arası ve bölgeler arası ulaşım ihtiyaçları karşısında, otoyollar, tren yolları, limanlar ve boru hatları üzerinde önemle durarak, Doğu Türkiye'de anayol/arter ulaşım sistemini planlamak.

İlk iki proje, (1.1) ve (1.2), çeşitli kentsel altyapıyı selektif olarak iyileştirmek suretiyle kentsel nüfusun belirli alanlarda yoğunlaşmasını geliştirmektedir. Daha sonra gelen iki proje, (1.3) ve (1.4), mevcut yolların kalitesini yükselterek DOKAP bölgesi için ana yol ağını güçlendirecektir. Üç proje, (1.5), (1.6) ve (1.7), liman ağı, telekomünikasyon ve enerji nakil hattı gibi farklı altyapıları iyileştirecektir. Diğer proje (1.8) demiryolu bağlantıları da dahil, DOKAP nakil hattı altyapısı için gelecekteki seçenekleri inceleyen bir araştırma projesidir. Yerel İttifaklı Kentsel Gelişim ve Yönetim Programı aşağıda verildiği gibi beş projeden oluşmaktadır.

Proje/program	Tanımlama
2.1. Kent Planlaması için Yerel İttifak	<ul style="list-style-type: none"> Bölgesel yerleşim sorunlarının üstesinden gelmek için bir mahalli idareler Birliğinin kurulması tavsiye edilmektedir. Bu Birlik yerel fiziki altyapı ve seçilen DOKAP şehirlerinde hayatı kolaylaştıran şeyleri sağlamak için mevcut programları birleştirecek ve iyileştirecektir.
2.2. Entegre Su Tedarik Sistemlerinin Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Komşu belediyelerin ve il yönetimlerinin işbirliği ile daha geniş su tedarik sistemlerinin planlanması ve hayata geçirilmesi.
2.3. Bölgeye-özü Katı Atık Yönetimi	<ul style="list-style-type: none"> Mahalli idarelerin ortak çabalarıyla daha ileri katı atık işleme ve yok etme yöntemlerinin devreye sokulması.
2.4. Kara Deniz Katılımcı Kıyı Yönetimi	<ul style="list-style-type: none"> İlgili tüm tarafların katılımıyla, bir idare kurumunun oluşturulmasına yol açan, Kara Deniz kapsamlı kıyı yönetim planının hazırlanması için bir forumun yapılması.
2.5. Toplumun çevresi ve hayat şartları ağı	<ul style="list-style-type: none"> Kirliliğin etkin izlenmesi ve sorumluluğun artırılması için bilgi değişimi amacıyla mahalli idareler, endüstriler ve devlet daireleri arasında telekomünikasyon bağlantılarını kurmak.

Proje/program	Tanımlama
3.1. Çok-amaçlı Barajlar ve Toplumsal Gelişme	<ul style="list-style-type: none"> Çok-amaçlı barajlarla ilişkili olarak halkın katılımıyla çeşitli kamuya hizmet verecek tesislerin planlanması.
3.2. Sulamanın Gelişmesini Hızlandırma	<ul style="list-style-type: none"> Tarım idaresi ve girdi kullanımı konusunda, ürün devrelerinin uzatılmasına ilaveten toprak birleştirme ve drenaj iyileştirme dahil planlanan /devam eden sulama projelerinin hızlı bir şekilde uygulanması.
3.3. Toprak Muhafazası	<ul style="list-style-type: none"> Devam eden çabaların genişletilmesiyle su havzası-nın yönetimi için halka-dayalı yaklaşımın uygulanması.
3.4. Kadastro Çalışmasının hızlandırılması	<ul style="list-style-type: none"> Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün kapasitesinin artırılması vasıtasıyla bazı orman arazileri dahil daha rasyonel toprak kullanımının bir ön koşulu olarak bölgede kadastro çalışmalarının tamamlanması.
3.5. DOKAP Çevre Envanteri ve Yönetim planlaması	<ul style="list-style-type: none"> Halkın katılımıyla DOKAP orman ve ekosistemlerinin bir çevre envanterinin hazırlanması ve yönetim planlamasının yapılması.
3.6. Korunan Alan Yönetim Sisteminin İyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> DOKAP bölgesinde ulusal parklarda öncülük edecek ulusal park sisteminin iyileştirilmiş yönetimi için park korucularını içeren yeni bir sistemin tesis edilmesi.
3.7. DOKAP Çevre İyileştirme Fonu	<ul style="list-style-type: none"> Çevre yönetimi için özel önem taşıyan alanlarda özellikle haksız olarak giren ev ve eklentilerinin ve özel mülklerin zorunlu satın alınmasına münhasır kullanılacak, orman gelirinin bir kısmına dayalı özel bir fonun kurulması.

(* **Ekosistem:** bir yerde bulunan bütün canlılar topluluğu ile çevreleri ve hayat şartları

İlk proje (2.1) daha iyi kentsel planlama için bölgesel yerleşim konularıyla ilgili iş yapmak üzere mahalli idarelerin birliklerini tesis edecektir. Bunu takip eden iki proje, (2.2) ve (2.3), komşu yerel idarelerin işbirliği ile yönlendirilebilecek çok kritik kentsel altyapı meseleleri ile ilgilidir. Diğer iki proje, (2.4) ve (2.5), kentsel cazibe yaratmanın bir ön koşulu olarak kentsel kaliteyi iyileştirmeye katkı yapacaktır.

Kapsamlı Su ve Toprak Kaynakları Yönetim Programı yukarıda sıralanan yedi projeden meydana gelmektedir.

İlk iki proje, (3.1) ve (3.2), doğrudan doğruya su kaynaklarının geliştirilmesiyle ilişkilidir. Takip eden iki proje, (3.3) ve (3.4), kritik toprak meselelerini belirlemektedir. Daha sonraki üç proje, (3.5), (3.6) ve (3.7), sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmanın bir temeli olarak kaynak ve çevresel kapasitenin iyileştirilmesini amaçlamaktadır.

(2) Ekonomik yapının güçlendirilmesi

Sanayi ve Ticareti Destekleme Programı aşağıda gösterildiği şekilde beş projeden oluşmaktadır.

Proje/program	Tanımlama
4.1. KOBİ Üretim ve Pazarlama Merkezi	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşitli kamu kurumlarından halen mevcut pazarlama ve rehberlik hizmetlerinin etkin kullanımını kolaylaştıracak bir merkez.
4.2. Küçük İşletme Kredisi ve Destekleme Projesi	<ul style="list-style-type: none"> • Mevcut ve yeni projelerin teşvik edilmesi için birleşik kredi ve teknik destek programı; bu durum bütün alanda danışmanlık hizmetleri yanında KOBİ'lere dönük kredi sağlayacaktır.
4.3. Meslekî Eğitimi İyileştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Endüstrilerin değişen taleplerini karşılamak için ve olanakların kalitesini yükselterek eğitimin kalitesini iyileştirme.
4.4. İş Olanakları, Enformasyon ve İşe Yerleştirme merkezi	<ul style="list-style-type: none"> • Devletin işe yerleştirme kurumu, mesleki eğitim merkezleri ve işverenler dernekleri arasında işlevsel bağlantılar kurmak; bu durum mezun kimselerin işe yerleşmesine yardımcı olduğu kadar yeni eğitim programlarının tasarlanmasına da yön verecektir.
4.5. DOKAP Ticaret ve İmalât Bölgelerinin Genişletilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Mevcut serbest ticaret bölgelerindekilerin imkanlarını artırmalarına destek ve bu bölgelerde faaliyet göstermeleri için hem ihracat hem de yurtiçi piyasaya dönük imalatçı firmalara ilave teşviklerin sağlanması.
4.6. Sarp Gümrük Kapısının İyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası ticaret ve turizm trafiğinin kolay akışı için sarp sınır kapısında fiziki düzenlemenin ve gümrük hizmetlerinin iyileştirilmesi.

İlk iki proje, (4.1) ve (4.2), özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemektedir. Takip eden iki proje, (4.3) ve (4.4), işgücü talebi ve arzı

arasındaki denkleşmeye katkı yapacaktır. Son proje (4.5) serbest ticaret bölgelerinde faaliyet gösteren firmaların faaliyetlerini genişletmek ve onlara ilave teşvikler sağlamak için mevcut serbest ticaret bölgelerine destek verecektir.

Kırsal Ekonomiyi Çeşitlendirme ve Yoğunlaştırma Programı aşağıda gösterildiği şekilde beş projeyi kapsamaktadır.

Proje/program	Tanımlama
5.1. Çiftlik ve Kümes Hayvancılığının Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Geliştirilmiş yem temeline dayalı yeni çiftlik hayvanları üretim sisteminin kurulması; tüm illerde kümes hayvanları üretiminin teşvik edilmesi.
5.2. Seracılığın Tutundurulması	<ul style="list-style-type: none"> • Sebzelerin, kesme çiçeklerin, süs bitkilerinin ve diğer ürünlerin seralarda yetiştirilmesini teşvik etmek için kredi projesi
5.3. Bir Köye- Bir Ürün Modeli Alan geliştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Bir köye-bir ürün modeline dayalı olarak Harşit Çayı boyunca çeşitli meyvelerin ve diğer ürünlerin üretimini artırmak.
5.4. Tatlısu Balıkçılığının (balık, kabuklular) Desteklenmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Soğuk zincirlerle alabalık ve diğer tatlı su ürünleri için piyasanın geliştirilmesi; bir balık yavrusu üretme çiftliğinin hazırlanması, yem endüstrisinin kurulması ve diğer teknik desteklerin sağlanması.
5.5. Kırsal alan Turizminin Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel kaynakları kullanarak birlikte kararlaştırılmış mütevazı turizm ürünlerinin pazarlanması ve yerel kültürlerin yeniden canlandırılması.

İlk iki proje, (5.1) ve (5.2), ürün alt-sektörüne çeşitlilik katarak, DOKAP'ın tarıma dayalı sektörünü güçlendirecektir. Geriye kalan üç proje, (5.3), (5.4) ve (5.5), daha az geleneksel olan faaliyetler yaratarak veya güçlendirerek kırsal ekonomileri canlandırmayı amaçlamaktadır.

Uygulamalı Araştırma Programı aşağıda sıralandığı şekilde üç projeyi içermektedir.

Proje/program	Tanımlama
6.1. Yenilenebilir Enerji Uygulamalı Araştırma Merkezi	<ul style="list-style-type: none"> • Katı atıklar, biyogaz, mini-hidroelektrik santrali ve rüzgar enerjisi dahil daha çok ümit verici yenilenebilir enerji kaynakları konusunda uygulamalı araştırmayı desteklemek, geliştirmek; öncelik halen geleneksel sistemler tarafından sağlanmayan alanlara verilecektir.
6.2. Sulanan Ürün Devreleri Araştırması	<ul style="list-style-type: none"> • Ürün çeşitlendirme için hem geleneksel ürünleri hem de yeni ürünleri birleştirerek, sulama altında ürün devreleri konusunda araştırma.
6.3. Yeniliğe Açık, Doğal Ortamlarını Kullanarak Deniz Canlılarını Yetiştirmeyi Deneme ve Geliştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Yeniliğe açık bir şekilde, doğal ortamlarını kullanarak deniz canlılarını yetiştirme dahil, doğal su ürünlerinin alternatif yetiştirme uygulamaları konusunda deneme yapmak; Karadeniz Teknik Üniversitesi denizcilik araştırma merkezinin desteklenmesi.

(3) İdari, sosyal ve çevresel sorumluluğun artırılması

Yerel İdareyi Güçlendirme Programı aşağıda sıralandığı şekilde üç alt-programı kapsamaktadır.

Proje/program	Tanımlama
7.1. Yöresel Kalkınma Planlaması İyileştirme Programı	<ul style="list-style-type: none"> • Mahalli idareler tarafından paylaşılacak kalkınma planlaması için sınırlı insan kaynaklarını bir araya getirmek amacıyla bir sistem oluşturmak.
7.2. Yöresel İdari Kapasiteyi Artırma	<ul style="list-style-type: none"> • Vergi sisteminin ve finansal yönetimin iyileştirilmesi, yerel ittifakların geliştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi yöresel idari kapasiteyi artırmak için çeşitli önlemler; öngörülen yasal düzenlemeye göre yetkinin sektör temsilcilerinden mahalli idarelere devredilmesi için pilot bir programın uygulanması.
7.3. Yerel Yönetim Değerlendirme Sisteminin Kurulması	<ul style="list-style-type: none"> • DOKAP belediyelerinden başlayarak, mahalli idareler için bir değerlendirme sisteminin ortaya konulması.

Sürdürülebilir İnsan Kaynağı Geliştirme Programı altı projeden meydana gelmektedir. Üçü eğitim ve üçü de sağlık sektörüne yönelik olan bu projeler aşağıda gösterildiği şekildedir.

Proje/program	Tanımlama
8.1. Sekiz Yıllık Zorunlu Eğitim Sistemini Destekleme Programı	<ul style="list-style-type: none"> • Okulları birleştirme, okul servisleri sağlama ve yatılı okulları genişletmek için devam eden çabalar.
8.2. Uzaktan Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> • Uzak kırsal alanlara uzaktan eğitim hizmetini sağlamak. Programlar yetişkin eğitimi ile beraber tüm seviyelerde resmi eğitimi kapsayacaktır.
8.3. Değer Geliştirme Eğitimi	<ul style="list-style-type: none"> • Gelecek çağın değer sistemlerini genç kuşaklara sergilemek için değer geliştirme müfredat programlarının hazırlanarak ortaya konulması.
8.4. Toplum Sağlığı Önlemlerinin Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlık hizmetlerinin devri ile beraber geleneksel olanlar dahil halka-dayalı çeşitli sağlık önlemleri sistemlerinin geliştirilmesi.
8.5. Sağlık Eğitim Programı	<ul style="list-style-type: none"> • Kendine güvenen toplum için sağlık ve sağlık tedbirleri konusunda halkın bilgi düzeyini yükseltmek için sağlık eğitiminin verilmesi.
8.6. Sağlık Başvuru Sisteminin iyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Uygun telekomünikasyon bağlantıları ve en önemli sağlık hizmetleri ile etkili sağlık başvuru sisteminin yeniden tesis edilmesi.

Yaşam Ortamını Çoğaltma Programı aşağıda verildiği gibi dört projeyi kapsamaktadır.

Proje/program	Tanımlama
9.1. Kırsal Alana Hizmet Merkezlerini Destekleme	<ul style="list-style-type: none"> • Kendi hinterland alanı içinde hizmet veren kırsal alana hizmet merkezlerinin temel hizmet fonksiyonlarının güçlendirilmesi.
9.2. Kırsal Altyapı İyileştirme Programı	<ul style="list-style-type: none"> • Açık seçik belirlenen kriterlerle özelleştirme ve köylülerin katılımı vasıtasıyla çeşitli kırsal altyapının iyileştirilmesini hızlandırma.
9.3. Sosyal telekomünikasyon Ağını Geliştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşitli sosyal hizmetler, sosyo-kültürel olaylar ve fırsatlar konusunda bilgi paylaşımı ve değişimi için köy ve kent halkları arasında telekomünikasyon bağlantılarını kurmak.
9.4. Topluma-dayalı Ormanlık Alan Geliştirme ve Yönetim	<ul style="list-style-type: none"> • Mevcut orman alanlarının kullanım haklarının veya toprak mülkiyetinin açıklığa kavuşturulması ile orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi için orman köylerinden yararlanılması.

Kırsal Ekonomiyi Çeşitlendirme ve Yoğunlaştırma Programı kapsamındaki beş proje ile birlikte, bu projeler esas itibariyle kırsal alanlarda yaşam koşullarını iyileştirmeye yardım edecektir. Bunlardan üçü, (9.1), (9.2) ve (9.3), daha iyi yaşamak için çeşitli altyapı koşullarını iyileştirecek ve diğer proje (9.4) orman köylüleri için uygun geçim fırsatları yaratmak suretiyle kırsal çevreyi iyileştirecektir.

Proje/program	Tanımlama
10.1. Karadeniz Teknoloji Merkezi	<ul style="list-style-type: none"> • KOBİ'ler için teknoloji seçimi, uyarılma ve danışma hizmetleri sağlamak için KOSGEB, KTÜ ve DOKAP bölge temsilciliğinin ortak projesi; bu proje ticari temele dayalı tüm alanda ürün test etme ve ruhsat verme hizmetleri sağlayacaktır.
10.2. DOKAP Ticaret Fuarı	<ul style="list-style-type: none"> • Trabzon'da kurulan sürekli bir ticaret fuarı; bölgedeki Ticaret ve Sanayi Odaları ve DOKAP kalkınma ajansı tarafından ortaklaşa yönetilecektir.
10.3. DOKAP'a Özgü Turizm Ürünlerini Geliştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Teklife dayalı daha geniş bir piyasa kesimine hitap eden ve ürün dağılımını çeşitlendiren bir turizm ürünleri paketini hazırlamak; bu paket Zigana-Hamsiköy, Sümela-Artındere, Uzungöl ve Ayder-Kaçkar'daki mevcut kaynakların entegre geliştirilmesini içermektedir.
10.4. DOKAP Turizmi Profesyonel Ortaklık Programı	<ul style="list-style-type: none"> • Etkin pazarlama ve bölgenin dünyaya tanıtılması için bölge dışından profesyonel ortaklık bulmaya çalışmak.
10.5. Genetik Kaynak Merkezi	<ul style="list-style-type: none"> • DOKAP ve civarına mahsus bitkilerin tohumlarını korumak ve aynı zamanda onların dağılımı ve geleneksel kullanımları için veri tabanı geliştirmek için bir merkezin kurulması.
10.6. Enformasyon Teknolojisi Geliştirme Aygıtı	<ul style="list-style-type: none"> • Tamamen KTÜ'den istifade ederek, ileri teknoloji endüstrilerinde girişimciliği desteklemek için Enformasyon Teknolojisi Döner Sermaye Fonunun kurulması.

(4) Özel programlar

DOKAP'ın güçlü ve belirli kimliğinin oluşturulması kamu ve özel sektörlere dış kaynakların cezbedilmesine yardım edecektir. Ayrıca, ortak görüş altında daha geniş bir katılımı gerçekleştirmek suretiyle bölgesel kalkınmanın ivme kazanmasına katkıda bulunacaktır. DOKAP Kimliğini Oluşturmaya Dair Özel Program yukarıda verildiği şekilde altı projeyi kapsamaktadır.

İlk iki proje, (10.1) ve (10.2), imalât ve ticaret faaliyetlerini desteklemektedir. Daha sonraki iki proje, (10.3) ve (10.4), uluslararası piyasada şöhret olması için DOKAP turizmini desteklemektedir. Son iki proje, (10.5) ve (10.6), uzmanlaşılacak alanlarda DOKAP bölgesini bir dünya merkezi yapmayı amaçlamaktadır.

Tablo 10: Yatırım Şartları / Tutarları ve 10 Programa Tahsisi (Birim: milyon US\$)

Program	Yatırım Maliyetleri (US\$ x 10 ⁶)			
	Safha 1	Safha 2	Safha 3	Toplam
1. İlgili Yapıyı Kuvvetlendirme	494	948	600	2.042
2. Yerel İttifakla Kent Geliştirme ve Yönetim	88	136	241	465
3. Geniş Su ve Arazi Kaynakları Yönetimi	110	147	274	531
4. Sanayi ve Ticaret Desteği	18	57	71	146
5. Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi ve Kuvvetlendirilmesi	9	16	9	34
6. Uygulamalı araştırma	4	3	3	10
7. Mahalli İdareyi Güçlendirme	7	8	11	26
8. Sürdürülebilir Beşeri Sermayeyi Geliştirme	25	76	46	147
9. Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi	322	440	560	1.322
10. DOKAP Kimliğinin Yerleşmesi için Özel Program	23	11	11	45
Toplam	1.100	1.842	1.825	4.768
Kamu Yatırım Gereği	2.961	4.434	9.137	16.532

6.3. Yatırım Şartları

2000-2020 döneminde DOKAP bölgesinde öngörülen sosyo-ekonomik kalkınmanın üstesinden gelmek için yatırım koşulları tahmin edilmiştir. 2000-2020 döneminde ihtiyaç duyulan toplam yatırım 43.1 milyar \$ olarak tahmin edilmiştir, bunun 16.5 milyar \$'ı kamu yatırımları olarak gerekli olabilir. Bu yatırım tutarı safhalar itibarıyla ayrılmış olup, Birinci Safha için 2,961 milyon \$, İkinci Safha için 4,434 milyon \$ ve Üçüncü Safha için 9,137 milyon \$'dır.

DOKAP Mastır (Ana) Planı'nda öngörülen tüm proje ve programlar için yatırım maliyetlerinin kaba tahminleri yapılmaktadır. Bu maliyetler Bölüm 4.4'de sunulan DOKAP'ın kalkınma senaryosunun yerine getirilmesi gereken karşılıklara tahsis edilmektedir. Sonuçlar ana program vasıtasıyla derlenmekte ve Tablo 10'da özetlenmektedir.

7. DOKAP UYGULAMA PLANI

DOKAP Mastır Planı ile önerilen kalkınma proje ve programlarının büyük bir bölümü diğer düzenli programlarla birlikte uygulanabilir veya ilgili sektör temsilcilerinin imkânları ve politikaları doğrultusunda daha da geliştirilebilir. Bununla birlikte, önerilen tüm proje ve programların koordineli ve vaktinde uygulanması için, Mastır Planın tamamlanmasından sonra üç grup işlem yapılmalıdır: (1) Mastır Planın benimsenmesi ve desteklenmesi; (2) uygulama tedbirlerinin yeniden yapılandırılması/güçlendirilmesi; ve (3) her proje ve programın daha ileri düzeyde geliştirilmesi ve ilk uygulaması.

7.1. Mastır Planın Benimsenmesi ve Desteklenmesi

DOKAP Mastır Planına şekil vermek için ilk aşama olarak, ilgili temsilciler sektör endişelerini ve fikir ayrılıklarını çözüme kavuşturmak için Mastır Plan önerilerini müzakere etmelidir. DOKAP ana planlaması için oluşturulan, Ulusal Yönetim Kurulu bunun için en uygun forumu sağlar, eğer ilave edilecek şeylerle/ sözlerle birlikte gerekliyse, bir prensip meselesi olarak burada Mastır (Ana) Plan resmi olarak kabul edilmelidir. Ayrıca, Mastır Plan önerileri mahalli idareler, enstitüler ve Gönüllü Kuruluşlar (NGO) arasındaki işbirliğini daha geliştirmek için bölgesel düzeyde de müzakere edilmelidir. DOKAP ana planlaması için Bölgesel Yönetim Kurulu DOKAP Mastır Planının uygulama aşamasında üyeler arasında devam eden işbirliğine dair bir karar alınmasından istifade edebilir.

Mastır Planı benimseme işlemine paralel olarak, Mastır Plan önerileri halkın daha fazla kabulünü sağlayarak uygulamasını kolaylaştırmak için yaygın olarak duyurulmalıdır. Aşağıda verilen hususlar özellikle etkilidir:

- (1) farklı dinleyiciler için yönlendirme seminerlerinin yapılması,
- (2) herkes tarafından bilinmesi için çeşitli malzemelerin hazırlanması,
- (3) öncelikli projeler için tutundurma malzemelerinin kaleme alınması,
- (4) bir dizi yerel televizyon programlarının başlatılması, ve

(5) uluslararası yardım vericiler için toplantılar düzenlenmesi.

7.2. Uygulama Tedbirlerinin Yeniden Yapılandırılması/Güçlendirilmesi

Etkin planlama, koordinasyon ve izleme yoluyla DOKAP Mastır Planını uygulanmasını kolaylaştırmak için bölgesel bir temsilcilik kurulmalıdır. Bölgesel temsilcilik için birçok şekil vardır, fakat DOKAP mahalli idarelerinin bir birliği en fazla tavsiye edilebilir. Bu şekildeki bir birlik, yerinden yönetim politikası doğrultusunda yerel inisiyatifi temsil edebilir, bu birliğin üyeliği yedi il yönetimi ve seçilen belediyelerden meydana gelmektedir.

7.3. Proje Geliştirme ve Uygulama

Mastır Planda önerilen bazı proje ve programların Birinci aşamada ilgili sektör temsilcileri tarafından başlatılması veya daha da geliştirilmesi beklenmektedir. Çeşitli projelerin vaktinde uygulanması için planlama ve koordinasyon fonksiyonları daha önce kurulması önerilen DOKAP bölgesel temsilciliği tarafından icra edilebilir.

DPT'nin koordinasyonu ile, on ana programın her biri için temsilciler arası fikir alışverişi yapılmalıdır. DPT'nin ilgili birimlerine ilave olarak, bu ilk danışma toplantısına katılacak temsilciler Tablo 11'de verilmektedir. İlgili özel sektör temsilcileri de davet edilmelidir. Her danışma toplantısında, anahtar uygulama kuruluşu her proje/programı geçerli hale koyacaktır ve diğer temsilcilerin rolleri açıklığa kavuşturulacaktır. Uluslararası yardım kuruluşları tarafından desteklenecek projeler de seçilmelidir.

Yerel yönetim inisiyatifi ile uygulanacak projeler için, başlangıçta DPT veya DOKAP bölge temsilciliği uygulama programlarının hazırlanması, faaliyete başlamak veya faaliyetleri için yönetim temsilcilerinden ricada bulunma hususunda ilgili yerel yönetimlere rehberlik yapacaktır. DOKAP Mastır Planı özel sektörün katılımını gerektiren bazı projeleri içermektedir. Ayrıca, özel yatırımlar için ümit verici yatırım alanları da tespit edilmiştir. DPT veya DOKAP bölge temsilciliği özel sektöre rehberlik edecek ve onların gelişmesi için destekleyecektir.

Tablo 11: DOKAP Programları için İlk Müzakerede Yer Alacak Kuruluşlar

Program	Başrol Oynayan Kuruluşlar	Diğer Kamu Kuruluşları
1. İlgili Yapıyı Kuvvetlendirme	MPGM-KGM, DLH	TEAS, TEDAŞ, TCDD
2. Yerel İttifakla Kent Geliştirme ve Yönetim	İl idareleri	BOP, KTÜ
3. Geniş Su ve Arazi Kaynakları Yönetimi	DSİ, GDRS, MOF, PM, Mahalli idareler	TCZB
4. Sanayi ve Ticaret Desteği	KOSGEB, MOE, PM	Halk Bankası, TESK
5. Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi ve Kuvvetlendirilmesi	MARA, MOT	
6. Uygulamalı Araştırma	MARA, MENR, İl idareleri	KTÜ
7. Mahalli İdareyi Güçlendirme	İl idareleri	
8. Sürdürülebilir Beşeri Sermayeyi Geliştirme	MOE, MOH, KOSGEB	
9. Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi	GDRA, MOF, İl idareleri	
10. DOKAP Kimliğinin Yerleşmesi için Özel Program	KOSGEB, MOT, MOF, MENR, İl idareleri	KTÜ

KISALTMALAR:

MPGM	Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
DLH	Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
GDRS	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
MOF	Orman Bakanlığı
MENR	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
PM	Proje Yönetimi
KOSGEB	Küçük ve orta Ölçekli Sanayileri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MOE	Milli Eğitim Bakanlığı
MARA	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
MOT	Turizm Bakanlığı
MOH	Sağlık Bakanlığı
TEAŞ	Türkiye Elektrik Üretim İletim Anonim Şirketi
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi
BOP	İllerin Banka Şubeleri
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
KTÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi